

2024
MART

Тошкент, Ўзбекистон

**ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР:
ФИЛОЛОГИЯ ВА ПЕДАГОГИКА СОҲАСИДА ЗАМОНАВИЙ
ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА РИВОЖЛАНИШ ОМИЛЛАРИ**

МАТЕРИАЛЛАР ТЎПЛАМИ

ХАЛҚАРО | ИЛМИЙ-АМАЛИЙ | МАСОФАВИЙ | КОНФЕРЕНЦИЯ
МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ

**"ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ФИЛОЛОГИЯ ВА
ПЕДАГОГИКА СОҲАСИДА ЗАМОНАВИЙ
ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА РИВОЖЛАНИШ
ОМИЛЛАРИ"**

**"ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В
СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ:
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ФАКТОРЫ
РАЗВИТИЯ В ФИЛОЛОГИИ И ПЕДАГОГИКЕ"**

**"DIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN
EDUCATION: CURRENT TRENDS AND
DEVELOPMENT FACTORS IN PHILOLOGY AND
PEDAGOGY"**

Ушбу тўплам замонавий таълимда рақамли технологиялар: Филология ва педагогика соҳасида замонавий тенденциялар ва ривожланиш омилларига бағишланган тезисларни қамраб олган.

УЎК 37.018.43:004(062)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.6413021>

Ушбу тўпламнинг электрон шакли қуйидаги сайтларда

<https://tadqiqot.uz/conf/>

www.conferences.uz

Таҳририят кенгаши

1.Абдуллаева Барно Сайфутдиновна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети проректори, п.ф.д., профессор

2.Шахобиддин Саидович Ашуров

Самарқанд давлат чет тиллари институти проректори, ф.ф.н., доцент

3.Джурасев Рисбой Хайдарович

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети академиги, п.ф.д.

4.Асқаров Ахмадали

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети академиги, т.ф.д.

5.Ли Ю Ми

(Жанубий Корея) Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети PHD

6.Лутфуллаев Махмуд Ҳасанович

Самарқанд давлат чет тиллари институти профессори, п.ф.д.

7.Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович

Самарқанд давлат чет тиллари институти доценти, ф.ф.д.

8.Насруллаева Нафиса Зафаровна

Самарқанд давлат чет тиллари институти доценти, ф.ф.д.

9.Кисилев Дмитрий Анатольевич

Самарқанд давлат чет тиллари институти доценти, ф.ф.д.

10.Сувонова Нигорабону Низамиддиновна

Самарқанд давлат чет тиллари институти доценти, ф.ф.н.

11.Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич

Самарқанд давлат чет тиллари институти профессори, фалс.ф.д.

12. Муслимов Нарзулла Алиханович

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, п.ф.д.

13.Халиков Аъзам Абдусаломович

педагогика Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, п.ф.д.

14.Уразова Марина Батировна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, п.ф.д.

15.Мирсолиева Мухаббат Тухтасиновна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети доценти, п.ф.д.

16.Мамадалиев Абдумажид

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети доценти, п.ф.н.

17.Садикова Альбина Венеровна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети доценти, п.ф.н.

18.Авазов Шериммат

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, п.ф.н.

19.Мамаражабова Зулфия Нарбаевна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, п.ф.н.

20.Адилова Саодат Хусановна

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети доценти, п.ф.н.

21.Расулов Анвар Баходирович

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети бўлим бошлиғи, PHD

22.Абдазимов Азиз Абдусобирович

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети бўлим бошлиғи,

23.Рахимова Гулсанам Аширбековна -

Ўзбекистон Миллий Университети Хорижий Филология факультети Табиий йуналишлар бўйича чет тиллар кафедраси мудири

Тўпламга киритилган тезислардаги таълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир

©Муаллифлар жамоаси

©Tadqiqot.uz

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: **Shakhram Fayziev**

Контакт редакций журналлов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Melikova M.N. SOCIO-POLITICAL HERITAGE ALISHER NAVOI AND HIS INFLUENCE ON EDUCATION OF YOUTH.....	5
Мейлинорова Ф.Б. ADVANTAGES OF IMPLEMENTING COLLABORATIVE TASKS IN EFL CLASSROOMS.....	7
Masharipova S.A. DIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION: CURRENT TRENDS AND DEVELOPMENT FACTORS IN PHILOLOGY AND PEDAGOGY.....	10
Ro'ziyeva X.Sh. MAXTUMQULI IJODIDA BADIY SAN'ATLAR MASALASI.....	12
Nurillayev M.I. RAQAMLI TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDAGI QIYINCHILIKLAR, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR.....	15
Сайдалиева Г.А. СИНОНИМЛАРНИНГ КОГНИТИВ ПАРАДИГМАДА ЎРГАНИШ ТАДҚИҚИ.....	18
Мелиев Х.Н. ГУЛБАДАНБЕГИМНИНГ "ЎУМОЮННОМА" АСАРИ ТАРЖИМАЛАРИ ВА УЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ.....	20
Мустафоев Ф.С. ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.....	23
Мустафоев Ф.С. ПОСТИНДУСТРИАЛ ЖАМИЯТДА ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ АҲАМИЯТИ.....	25
Sharipova S. THE MATTER OF EXTRACTION AND CONTENT OF PHRASE-SEMANTIC FIELD (on the basis of the English language).....	27
Mirzakamolova M.R. IJTIMOIY KONTEKSTDA ASSOSIATIV MA'NONING O'RNI.....	29
Boboyev X.Y. "MILLIY VA JANGOVAR RUHNI RIVOJLANTIRISHDA AXLOQIY TAYYORGARLIK HAMDA JANGOVAR TAYYORGARLIK MASHG'ULOTLARIDA RUHIY TAYYORGARLIK MASALALARI".....	34
Suyunov S.U., Jumaboev N.P. RISHTAN POTTERY REPLACEMENT IN INCREASING STUDENTS' CREATIVE CAPACITY.....	40

SOCIO-POLITICAL HERITAGE ALISHER NAVOI AND HIS INFLUENCE ON EDUCATION OF YOUTH

Melikova Martaba Numonovna

Samarkand State Institute of Foreign Languages,
Doctor of Philosophy (DSc),
Associate Professor,
Head of the Department of Humanities and Information Technologies

Abstract: This article is devoted to the analysis of the influence of the socio-political legacy of Alisher Navoi on the upbringing of the younger generation.

Keywords: humanism, social justice, perfect personality, just society

Аннотация. Данная статья посвящена анализу влияния социально-политического наследия Алишера Навои на воспитание подрастающего поколения.

Ключевые слова: гуманизм, социальная справедливость, совершенная личность, справедливое общество

In modern conditions, higher educational institutions are called upon to implement the most important task of educating future specialists with those moral qualities that will ensure the successful development of highly qualified specialists.

It should be especially noted that in the formation of moral qualities and in the education of the future generation, the works of the great thinkers of our people, who with their creations made a great contribution to the treasury of world culture, play a large role.

The socio-political legacy of Alisher Navoi is of great importance for the formation of the moral and spiritual qualities of young people. The great poet, thinker, prominent statesman Navoi glorified himself and his country by putting all his talent, strength and knowledge at the service of the people and progress. He was a passionate denouncer, a merciless critic of feudal society, oppression and social injustice of his contemporary society.

Alisher Navoi, living in very difficult times, led the most energetic struggle to unite the country into a single centralized state; for ending and preventing civil strife, for improving the lives of working people, for spreading education in the country. His services to history and to his people are not limited to this. Alisher Navoi left us a rich creative heritage - more than thirty major works, which are the best examples of the creation of human genius both in form and content. In them, the poet with amazing skill sings true human qualities and aspirations: friendship, love, freedom, equality, happiness.

The thinker's political views are complex and contradictory, just like his era. However, his legacy coexists alongside idealistic thoughts with the most progressive ideas that belong to the present and the future.

A. Navoi's political views are revealed in the poem "Iskandar's Wall," which summarizes the socio-political ideals of the thinker about a just state. Another well-known poem "Farhad and Shirin" is notable for the fact that it comprehensively glorifies the true, noble traits of a person - friendship, love, hard work, heroism, modesty, honesty.

The greatness of Navoi's genius lies in the fact that while noting the importance and necessity of showing mercy and generosity, at the same time he encourages people to live not with the hope of the generosity of the rich, but to try to achieve something in life themselves. There is no doubt that to be generous and merciful means to have high moral qualities, but if a person tries to earn his living by honest work, to achieve

prosperity in this way, in this case the person will enjoy the achieved results of his activities and will ultimately be happy. Navoi, in his poem in the story about Khatam Thai, describes precisely these high moral qualities that should be inherent in every person in society using the example of an old man who refuses the bounty of a rich man in favor of his hard but noble work, with which he earns his living:

Believe me: my hard work is not harder,
Than the yoke of your gratitude.
And it's better for me to earn a dirham with difficulty,
How to get a herd from Khatam![1, p. 79]

Of great interest are also the poet's works such as "Mahbubul-Kulub", "Munshoat", "Wakfiya", in which he expresses his hatred of the feudal state, the Shah and the clergy.

In the poem "The Confusion of the Righteous" Navoi touches on the nature of human relations in society. The poem reflects the poet's holistic system of worldviews. At its center is the thinker's attitude towards man, his concept of humanism, ideas about justice, the great mission of goodness and peace.

In the work "Beloved Hearts", the poet exposes the true visible covered face of the clergy, officials, thieves and swindlers. This poem exalts the role of the working people, the simple peasant. In his famous "Letters" addressed to his friend, Shah Hussein Bayqara, specific practical advice is given that, according to Navoi, ensures the strengthening and centralization of state power, the expansion and improvement of educational activities in the country.

The path to perfection is long and thorny, not everyone can achieve this cherished goal, but still the poet encourages everyone to embark on this path, because a person, having gone through such a difficult path, will eventually reach the truth:

Lucky! Let him be a drop under the sun,
It contains an ocean of knowledge!
He studied all the sciences in the world,
He spoke in all languages.
He is the soul that embraces the world,
He is a drop reflecting the world.[1, 139]

The great poet and thinker Alisher Navoi, in his immortal works, expressed ideas about a perfect personality, an ideal society and a just ruler. His views on humanism, spirituality and morality, wise advice on the need to master knowledge and profession have not lost their relevance and educational value from those times to the present day. The ideas of Alisher Navoi are designed to develop among our youth the principles of humanism, love for the Motherland, selflessness, and the fight for justice.

Used literature:

1. Аlisher Навои. Собрание сочинений в 10 томах. Смятение праведных. Том III. Т. 1968. 271 с.
2. Аlisher Навои. Собрание сочинений в 10 томах. Фархад и Ширин. Т IV. Т. 1968. 408 с.
3. Аlisher Навои. Собрание сочинений в 10 томах. Стена Искандара. Т VII. Т. 1968. 414 с.
4. Аlisher Навои. Собрание сочинений в 10 томах. Язык птиц. Т VIII. Т. 1968. 344 с.
5. Аlisher Навои. Собрание сочинений в 10 томах. Возлюбленный сердец. Т X. Т. 1970. 198 с.

ADVANTAGES OF IMPLEMENTING COLLABORATIVE TASKS IN EFL CLASSROOMS

Мейлинорова Феруза Бахтиер қизи

Тошкент юридик техникуми

"Юристарлар учун инглиз тили" фани ўқитувчиси

feruzam623@gmail.com

Аннотация: Group work refers to a broad range of instructional strategies wherein two or more students are given a task that requires self-initiated language and collaboration. Pair work is essentially group work done in groups of two, though the assignments are typically shorter and less complicated. Teachers' collective experience demonstrates that groups of three or four are typically ideal, and that any larger than six undermines one of the main goals of group work. That is, providing learners with additional opportunity to interact with each other in the target language. In the following paragraphs, some of the merits of implementing group work in EFL classrooms are explored.

Калит сўзлар: group work, pair work, collaboration, output, interactive language, classroom language.

Collaborative tasks produce interactive language.

Talk by the teacher predominates in so-called conventional language classrooms. In addition to doing drills, explaining grammatical rules, and giving lectures, teachers also, at best, facilitate whole-class conversations during which each student may have a few minutes to speak. Group work increases individual practice time, which helps to alleviate the issue of courses being too big to provide many opportunities to speak.

The variety and quality of interactive language are closely tied to the huge quantity of output made possible by collaborative effort. According to Jones (2007), while working in groups, language learners accept each other's contributions, work together, share knowledge, and support one another. Small groups provide opportunities for student initiation, face-to-face give and take, practice in negotiation of meaning, extended conversational exchanges, and student adoption of roles that would otherwise be impossible.

Collaborating in groups creates a warm, effective and welcoming atmosphere.

Working in smaller groups gives learners a sense of security since they are not as exposed to criticism and rejection as they would be in a larger class. This is a significant benefit of group work. When building a community of practice with shared objectives, shy students speak up and participate actively. Students feel more comfortable and capable of engaging in class because of the small group's inherent "friendliness."

Collaborative tasks promote learner responsibility and autonomy.

According to Brown and Lee (2015), small groups are supportive environments, but they also necessitate accountability. Every student plays a crucial role in making a task successful. Hence, it is difficult for someone to "hide" in this kind of environment. In addition to the obligation to participate, students are gaining a level of autonomy that they might not otherwise encounter in work that is done entirely in class.

Collaborative tasks are a step toward individualizing instruction.

Each language learner in a classroom has different requirements and skills. The most noticeable individual differences that typically can be seen in classes are the variations in students' speaking, listening, writing, and reading skills, as well as the variety of competency levels among them (Long & Porter, 1985). Students with different skill levels can achieve different goals with the assistance of small groups. By carefully

selecting small groups and assigning different tasks to different groups, the instructor can also take advantage of other individual variations, such as age, cultural heritage, topic of study, and cognitive style. Additionally, if group work is not properly organized, carried out, supervised at all times, and followed up on in some way, it may not succeed. The practical actions that may be taken to implement successful group work in classrooms are covered in the following paragraphs.

Language in the Classroom

Making sure that pupils have the necessary command of the classroom language to complete the group assignment that instructors have in mind is one of the first things to do when introducing group work. Now, some group activity is meant to be rather basic linguistically, especially for those with lower proficiency levels. However, at the higher levels, in addition to having clear instructions, students must also be able to carry out the discourse required to complete the assignment in order to ensure that they accurately understand a group task. This indicates that learners have already experienced the classroom terminology that the activity requires, either in the same lesson or in a previous lesson. It is crucial to ensure that students possess the requisite skills to carry out the group task's discourse, rather than assuming they already do. The work can move closer to its objectives more quickly once the essential classroom language is in place.

Pair Work versus Group Work

The distinctions between pair and group work have not been highlighted in the examination of group work so far. Indeed, there are a few noteworthy differences. For brief, linguistically straightforward jobs with a tightly controlled structure, pair work is preferable over group work. The following are suitable couple activities that are not advised for groups larger than two:

Types of activities suitable for pair work

- practicing dialogues or doing drills with a partner
- simple question-and-answer exercises
- very brief (one minute or less) brainstorming activities
- checking written work with each other
- preparation for merging with the larger group
- any brief activity for which the logistics of assigning groups, moving furniture, and getting students into the groups is too distracting

With the least amount of logistical hassle, pair work allows educators to briefly engage learners in interactive discussion. However, language instructors should not misinterpret the function of pair work. It can be applied to a variety of group work projects in addition to the activities listed above.

Monitoring collaborative tasks

Language instructor becomes one of the facilitator and resource. To carry out their role, they need to tread the fine line between inhibiting the group process and being a helper or guide. It is important to circulate so that, even if instructors have nothing to say to a group, they can listen to students and get a sense of the groups' progress and individuals' language production. The following points demonstrate some of the guidelines for monitoring collaborative tasks suggested by Storch (2013).

- Actively circulate through the groups.
- Show interest, but remember it is their group, not yours.
- Offer a few helpful comments, but do not dominate.
- Maintain a "fly on the wall" nondisruptive role.
- Keep your own verbal comments to a minimum.
- Divide your time as equally as possible among the groups.
- Correct learners' mistakes only if a mistake is causing a crucial misunderstanding,

or a learner requests it.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Brown, H. D. & Lee, H. (2015). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.

2. Jones, L. (2007). The student-centered classroom. New York, NY: Cambridge University Press.

3. Long, M., & Porter, P. (1985). Group work, interlanguage talk, and second language acquisition. TESOL Quarterly, 19, 207-228.

4. Storch, N. (2013). Collaborative language learning. In C. A. Chapelle (Ed.), The encyclopedia of applied linguistics (pp. 725-730). West Sussex, UK: Blackwell Publishing Ltd.

DIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION: CURRENT TRENDS AND DEVELOPMENT FACTORS IN PHILOLOGY AND PEDAGOGY

Masharipova Sadoqat Abdullajonovna,
Khorezm region, Urgench city state school № 31
mashari povasadokat347@gmail.com

Abstract: The purpose of writing this academic paper is to describe and analyze the role of digital technologies in modern education, especially in the processes of the fields as philology and pedagogy. The paper outlines the importance of being able to possess the digital literacy in order to provide the target audience with quality knowledge and motivate them as teachers to achieve their long-term goals.

Keywords: Digital technologies, pedagogy, philology, students, teachers, competences, target audience, opportunities, foreign languages, assessment, digital literacy.

Current classrooms are hard to be imagined without necessary digital technologies. If one of the important factors of quality education is a competent cadre, one of the most important factors of modern classroom is being equipped with digital technologies. Digital technologies such as computers, headphones, speakers, projectors, mobile phones and etc. are must in order to give the target audience as more knowledge as it is possible. No matter which profession it is taken as a sample, nowadays the role of digital technologies is inevitable especially in philology and pedagogy. According to the website www.researchgate.net, there are number of pluses of using DT (digital technologies) in pedagogy, such as:

- Gamification
- Reliable assessment
- Personalization

Gamification

By the help of gamification students are able to develop certain parts of brain that are responsible for cognitive functions. This, in its turn, enables students to switch on all the mental processes.

Reliable assessment

In traditional classroom, where there are blackboard and chalk, a competent pedagogue may face some problems while assessing the students. However, there are plenty of applications and programs that are far more reliable in comparison to traditional way with workbooks and pens.

Personalization

In order to be aware of the level knowledge and experience of a student, teacher may rely on personal approach to the student. Teacher can create different kind of tests, quizzes or video tasks to identify the learner type of a person. Subsequently, teacher is predicted to ease the task of choosing the right and proper approach and/or technique to teach a student far more effectively.

According to Kozak A. (2020), the structure of educational processes involves the use of the most effective, new means of generalization and presentation of information, in particular, during the study of philological disciplines. The introduction of digital technologies in educational processes, especially in philology, requires a gradual, scientifically well-grounded strategy, which should take into consideration all the nuances in teaching target audiences (Bulatov N., 2020). Implementing the DGs in teaching or studying philological disciplines lays a path with number of opportunities in order to

be an ace of this sphere. Some modern researchers (Coughlan T., 2019) argue that currently we are living in digital era which is beneficial for teachers to improve their skills and pedagogical competence by acquiring a set of skills related to the rational management of knowledge and information data. Consequently, some of the scholars motivate their colleagues to study modern world languages as well as improving their digital literacy. There are a number of opportunities if teachers are willing to develop their digital literacy since it is becoming one of decisive factors in being promoted in career ladder.

Admittedly, dynamic globalization is the result of digital technologies and information technologies. However, dynamic globalization requires effective information management technologies, differentiation of methods of studying philological disciplines by analyzing possible alternatives for presenting quality knowledge to students who are future cadres working to flourish the country they are living in. The concept of "innovative pedagogy" involves the introduction of various digital methods of teaching foreign languages (Holmes W., 2019 and Coughlan T., 2019). As a result, students are predicted to gain quality knowledge on the way to achieving long-term goals since during their studies they are taught by the latest technologies.

References:

1. Bulatov Nurzhan, 2020- "Development of the model (algorithm) of the efficient transportation logistics with the purpose of collection and transportation of the solid municipal waste to the places of their recycling", journal "Environment of development and sustainability" p. 12-18
2. Coughlan Taylor, 2019 - "The use of open data as a material for learning", journal "Educational technology research and development" v.68, p. 383-411
3. Holmes Wayne, 2019 - "Artificial intelligence in education: promises and implications for teaching and learning"
4. Kozak Alla, 2020, May, 12 - "Modern digital technologies in teaching philological disciplines"
5. Internet source: [www. researchgate.net](http://www.researchgate.net)

MAXTUMQULI IJODIDA BADIY SAN'ATLAR MASALASI

Ro'ziyeva Xurshida Shomirza qizi

Termiz davlat universiteti o'zbek adabiyotshunosligi
yo'nalishi 1-bosqich magistranti
xurshidaruziyeva27@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada turkman adabiyotining asoschisi Maxtumqulining she'riyatida qo'llangan badiiy san'atlar tahlil qilib berilgan.

Kalit so'zlar: Maxtumquli she'riyati, badiiy san'atlar, talmeh, tazod, tanosub va kitobat san'atlari

Abstract: This article analyzes the artistic arts used in the poetry of Makhtumkuli, the founder of Turkmen literature.

Keywords: Makhtumquli's poetry, artistic arts, talmeh, tazad, tanosub and literature arts

Аннотация: В данной статье анализируются художественные приемы, использованные в поэзии Махтумкули, основоположника туркменской литературы.

Ключевые слова: Поэзия, изобразительное искусство, талмех, тазад, таносуб и литературное искусство Махтумкули.

Turkman adabiyoti boy adabiy meros hamda uzoq tarixga ega. Xuddi o'zbek millati singari turkmanlar ham qancha qanchadan bosqinlar bo'lganiga qaramasdan o'zining adabiy xazinasini saqlab qola olgan xalq hisoblanadi.

Turkman adabiyotining asoschilaridan biri, shubhasiz, Ozodiyning o'g'li Maxtumqulidir. U 1733-yilda tug'ilib boshlang'ich ta'limni ovul maktabida oladi. So'ng o'z ilmini oshirish maqsadida Xiva, Andijon va Buxoro madrasalarida tahsil olib, o'zbek adabiyotining o'tmish namoyondalari asarlari bilan yaqindan tanishadi.

Maxtumquli ijodi turkman klassik adabiyotining cho'qqisi hisoblanadi. Shoir juda ko'p sayohatlarda bo'lgan. Katta hayot tajribasi, o'zbek va tojik adabiyotini yaxshi o'zlashtirgani sababli xalqqa manzur bo'lgan ko'plab g'azallar, ruboiylar va qit'alarni Firog'iy taxallusi bilan yaratdi. [1, 36-bet]

Turkman xalqining tarixi, buguni va ertasi, urf-odatlar, an'analari, davrining muhim siyosiy-ijtimoiy hodisalari, shoirning dardu hasratlari shoir asarlarining asosiy mavzusi hisoblanadi. She'rlarda shoir o'z xalqini sevgan, uning dardu hasratlari bilan yongan, istiqboli uchun qayg'urgan fidoyi vatanparvar sifatida namoyon bo'ladi. Vatan va xalq mavzusi - Maxtumquli she'riyatining o'q ildizini tashkil etadi. Shundan bo'lsa kerak, Maxtumquli o'zbek xalqining o'z shoiriga aylanib ketgan. Uning, xususan, ma'naviy-axloqiy mavzudagi teran pand-nasihatchilik yo'g'rilgan ma'nodor she'rlari kirib bormagan o'zbek xonadoni bo'lmasa kerak. Maxtumquli nomini bilmaydigan birorta o'zbek topilmaydi, desak, mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Maxtumquli she'rlari o'zining xalqchil ruhi tufayli asrlar davomida xalq baxshilari, xalfalari va hofizlari tomonidan kuylanib, shoirlarga ilhom berib kelmoqda, adabiy davrlar va she'riyat kechalari, gap-gashtaklarda o'qilib kelinadi. Bizgacha Maxtumqulining 700 dan ko'proq she'ri va 10 ga yaqin kichik hajmdagi dostonlari yetib kelgan. Adibning asarlari Jumaniyoz Sharipov, Jumaniyoz Jabborov, Muzaffar Ahmedov, Mirzo Kenjabek tarjimalarida o'zbek tilida bir necha marta chop etilgan, turli majmua va darsliklarga kiritilib, chuqur o'rganib kelinmoqda.

Maxtumquli o'z she'rlarida turli xil badiiy san'atlardan oqilona foydalangan. Bilamizki, she'rlarda badiiy san'atlarni qo'llash uning ta'sir doirasini kengaytiradi hamda jozibadorligini oshiradi. Shoirning "Muhtoj aylama" g'azalida talmeh san'atidan unumli foydalanganini

kuzatishimiz mumkin. Talmeh- nazm yoki nasrda mashhur tarixiy voqealar, afsonalar, she'r, masal yoxud maqollarga ishora qilishga asoslangan she'riy san'at. [2,165-bet]

Bundan tashqari shoir bir qancha she'rilarida ushbu san'atdan foydalangan. Jumladan, "Inson yaratdi" deb nomlangan g'azalida Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) nomlarini keltirish orqali talmehni vujudga keltirgan:

Muhammadni sarvar aylab jahona,
Dedi: "Payg'ambari oxirzamona".
Jabroyildan vahiy yo'llab ravona,
Kufurlarg'a Shohimardon yaratdi.[3,23-bet]

Maxtumlulning Muhammad (s.a.v) nomlari bilan bog'liq yana ko'plab g'azallari mavjud. "Jilvalii, pokiza qizdir bu dunyo", " Kelgan ham bordir", "Bir bir navbatinda o'tib borodir" kabi g'azallarini misol qilib olish mumkin.

Maxtumluli she'rlari badiiy san'atlarga juda boy. U ijodida tazod san'atidan ham unumli foydalangan.

Suhbatlarda haq kalomini so'ylar yo'q,
Majlisida bir nasihat aylar yo'q
Halol qaysi, harom qaysi-saylar yo'q,
Naf qaysidir, ziyon qaysi bilinmas?

Maxtumlulning "Ehson qaysi bilinmas" she'rida halol hamda harom so'zlari tazod san'atini yuzaga keltirgan. Bundan tashqari tazodning go'zal namunalarini shoirning "Turoyin dersan", "Kafforat etdi", Dog'i jonga dard o'ldi" kabi sh'erlarida ham uchramiz.

Maxtumluli ijodida tanosub san'ati ham salmoqli o'rin egallaydi. Jumladan, uning "Namasan" deb nomlangan she'ri boshdan oxirigacha aynan shu badiiy san'at asosida yozilgan.

Aslo seni ko'rmaganman, dildorim!
Qumrimisan, bulbulmisan, namasan?!
G'amgin ko'nnglim xayolimda aldarman,
Bog' ichinda gul-gulmisan, namasan?

Maxtumluli she'riyatining mavzu ko'lami keng va o'ziga xos ishq muhabbat mavzusidagi she'rlarida bir tamondan Sharq mumtoz adabiyoti an'analari bo'y ko'rsatsa, ikkinchi tomondan turkman xalq og'zaki ijodi ruhi ufurib turadi. Insoniy fazilat sanalmish sevgi muhabbat mavzusi shoir she'rlaridajuda yuksak darajada o'z ifodasini topgan. Bir qator she'rlari shoir yoshlikda sevib yetisholmagani go'zal Menglixon isimli qizga atab yozilgan. Ularda tengsiz suluv ma'shuqa go'zalligidan zavqlanish, ishq kechirmalar, hijron onlaridan o'rtanishlar va judolik alamlari nafis ifodalarda bayon etilgan:

Ayrildim g'uncha gulimdan,
Qora sochli sunbulimdan.
Xush ovozli bulbulimdan
Shirin guftordin ayrildim.

Maxtumluli mazkur she'rida tashbeh san'atini qo'llab, she'rning jozibasini oshirishga muvaffaq bo'lgan.

"Alif" avval ibtido, ohing yetar Xudoga,
"Be" bo'sh yurma qullikda qolsang dard-u balog'a.
"Te" tur xobi-g'aflatdin, umring kelmish o'rog'a.
"Sen" safar bor hozirlan, "Jim" jahd ayla tarona.

she'rida arab harflarini qo'llash orqali kitobat san'atini vujudga keltirgan. Yuqoridagi tahlillar orqali turkman adabiyoti zabardast shoiri - Maxtumlulning poetik olami va xarakter yaratish, so'z qo'llash mahoratiga guvoh bo'ldik. Bunday yozuvchi va ijodkorlar asarlari zamon va makon tanlamaydi, barcha turkiy xalqlar adabiyoti uchun durdona asarlar bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

- 1.Suyarova.A Turkiy xalqlar adabiyoti tarixi.,-Namangan,2016
- 2.Yusupova D. Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetika asoslari. -T.. "Ta'lim media" ,
2008
- 3.Maxtumquli Firog'iy. Saylanma., -T.. "O'zbekiston", 2008.

RAQAMLI TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDAGI QIYINCHILIKLAR, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR

Nurillayev Muhammadxon Isroilxon o'gli

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 3-talabasi
muhammadxonnurillayev@gmail.com

Annotatsiya. Raqamli ta'lim, texnologiyaning o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi ta'lim tizimini yanada rivojlanishiga olib keladi. Interaktiv onlayn kurslardan tortib, sun'iy intellektga asoslangan repetitorlargacha texnologiya o'rganishni yaxshilash va bilim egallashda mustaqil bo'lish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi. Biroq, har qanday muhim o'zgarishlar singari, bu o'zgarish ham hal qilinishi kerak bo'lgan o'ziga xos muammolar bilan birga keladi.

Kalit so'zlar. Hamkorlik, texnologiya, integratsiya, resurs, tanqidiy fikrlash, ma'lumotlar maxfiyligi, samaradorlik, simulyatsiyalar.

Raqamli ta'lim, texnologiyani o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi, ta'lim landshafti orqali zarba to'lqinlarini yuboradi, sinflarni statik muhitdan dinamik innovatsiya markazlariga aylantiradi. 3D simulyatsiyalar va tarmoqli hikoyalar bilan to'ldirilgan interaktiv onlayn kurslar tarixiy voqealarni jonlantiradigan dunyoni tasavvur qilib ko'ring. Haqiqiy vaqtda bilimlardagi kamchiliklarni aniqlaydigan va o'rganish yo'llarini shaxsiylashtiradigan sun'iy intellektga asoslangan repetitorlarni o'ylab ko'ring. Bu elektron ta'limning salmog'li yutug'i bo'lib, nafaqat o'rganishni yaxshilash, bilim egallashda mustaqil bo'lish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi.

Bir paytlar standartlashtirilgan o'qitish va eslab qolish joyi bo'lgan an'anaviy sinf o'z o'rnini talabalarga yo'naltirilgan yondashuvga bo'shatib bermoqda. Elektron ta'lim platformalari individual ta'lim uslublari va tezligini hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribasiga imkon beradi. Talabalar multimedia mazmunini o'rganishlari, interaktiv mashqlarni o'rganishlari va butun dunyo bo'ylab tengdoshlari bilan bog'lanishlari mumkin, bu hamkorlik va qiziqarli o'quv muhitini ta'minlaydi. Ushbu siljish o'quvchilarga o'z ta'limiga egalik qilish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini va umrbod o'rganishga muhabbatni rivojlantirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, elektron ta'lim masofa to'siqlardan oshib ketadi. Tasavvur qiling-a, Afrikaning chekka qishloqlaridan birida yashovchi talaba okean naridagi nufuzli universitetda taniqli professorning virtual ma'ruzasida qatnashmoqda. Elektron ta'lim platformalari ushbu devorlarni buzadi va sifatli ta'limni joylashuvi yoki ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat'i nazar, odamlar uchun ochiq bo'ladi. Bilimlarning bu demokratlashuvi shaxslarning imkoniyatlarini kengaytirish va global ta'lim bo'shlig'ini bartaraf etish imkoniyatiga ega. Biroq, o'zining transformatsion salohiyatiga qaramay, elektron ta'lim o'zining qiyinchiliklaridan holi emas.

Raqamli ta'lim muammolari:

Raqamli bo'linish: eng dolzarb muammolardan biri raqamli tafovut, texnologiyaga ega bo'lganlar va foydalana olmaydiganlar o'rtasidagi tafovutdir. Ushbu nomutanosiblik mavjud ta'lim tengsizliklarini kuchaytirishi mumkin, chunki kam ta'minlangan o'quvchilar ko'pincha raqamli ta'limda to'liq ishtirok etish uchun zarur qurilmalar va internetga ulanishga ega emaslar. Ushbu bo'shliqni bartaraf etish uchun infratuzilmaga, subsidiyalangan qurilmalarga va raqamli savodxonlik dasturlariga barcha uchun teng huquqli kirishni ta'minlash uchun sarmoya kiritish kerak.

Onlayn o'quvchilarni jalb qilish: Raqamli platformalar moslashuvchanlikni taklif qilsa-da, virtual muhitda o'quvchilarning faolligini saqlab qolish qiyin bo'lishi mumkin.

Yuzma-yuz muloqotning yo'qligi izolyatsiya hissi va motivatsiyaning etishmasligiga olib kelishi mumkin. O'qituvchilar o'quvchilarning faolligini saqlab qolish va hamjamiyat tuyg'usini rivojlantirish uchun interaktiv faoliyat, o'yinlashtirish va hamkorlikda o'rganish kabi innovatsion yondashuvlarni qo'llashlari kerak.

O'qituvchilarni tayyorlash va qo'llab-quvvatlash: Texnologiyani sinfga samarali integratsiya qilish o'qituvchilardan undan foydalanishni yaxshi bilishni talab qiladi. Biroq, ko'plab o'qituvchilar raqamli vositalardan samarali foydalanish uchun zarur ta'lim va malakaga ega emas. Kasbiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirish va doimiy texnik yordam ko'rsatish o'qituvchilarga raqamli ta'limning to'liq imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun juda muhimdir.

Ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligi: Ta'lim tobora onlayn bo'lib borar ekan, talabalar ma'lumotlarining maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq tashvishlar birinchi o'ringa chiqadi. Ma'lumotlarning buzilishi va shaxsiy ma'lumotlardan noto'g'ri foydalanish talabalar uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ta'lim muassasalari ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qat'iy choralarini, shaffof ma'lumotlar amaliyotini birinchi o'ringa qo'yishlari va talabalarning onlayn o'zaro ta'siri uchun aniq ko'rsatmalarni amalga oshirishlari kerak.

Texnologiyaga haddan tashqari ishonish: Raqamli vositalar an'anaviy shaxsiy ta'lim uchun o'rinbosar emas, qo'shimcha sifatida ko'rilishi kerak. Texnologiyaga haddan tashqari ishonish tanqidiy fikrlashni, ijtimoiy o'zaro ta'sirni va ko'nikmalarni rivojlantirishni cheklab qo'yishi mumkin. An'anaviy ta'lim usullari bilan texnologiyani uyg'unlashtirgan muvozanatli yondashuv talabalarning har tomonlama rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Raqamli ta'lim imkoniyatlari:

Shaxsiylashtirilgan ta'lim: Raqamli platformalar shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasi uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni taqdim etadi. Talabalar o'z tezligida o'rganishlari, shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlariga moslashtirilgan manbalardan foydalanishlari va real vaqt rejimida fikr-mulohazalarini olishlari mumkin. Ushbu shaxsiylashtirilgan yondashuv turli xil ta'lim uslublariga mos kelishi va barcha uchun ta'lim natijalarini yaxshilashi mumkin.

Global hamkorlik va madaniy almashinuv: Raqamli ta'lim geografik chegaralarni olib tashlaydi va butun dunyo bo'ylab talabalar o'rtasida hamkorlik va madaniy almashinuvni osonlashtiradi. Virtual sinf xonalari va onlayn muloqot vositalari o'quvchilarga turli millatdagi tengdoshlari bilan bog'lanish imkonini beradi, global tushunishni rivojlantiradi va ularni o'zaro bog'langan dunyoga tayyorlaydi.

Turli manbalarga kirish: Raqamli platformalar onlayn kurslar va simulyatsiyalardan tortib interaktiv multimedia kontentigacha bo'lgan keng ta'lim resurslariga kirish imkonini beradi. Resurslarning bunday ko'pligi o'quvchilarga turli mavzularni chuqurroq o'rganish, turli nuqtai nazarlarni o'rganish va chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Kengaytirilgan faollik va motivatsiya: Simulyatsiyalar, o'yinlashtirilgan o'quv tajribalari va virtual haqiqat ilovalari kabi interaktiv raqamli vositalar o'quvchilarning qiziqishini uyg'otishi va o'rganishni yanada qiziqarli qilishi mumkin. O'rganishni interaktiv va qiziqarli qilish orqali talabalar ma'lumotni o'rganish va saqlashga ko'proq rag'batlantiriladi.

Iqtisodiy samaradorlik va miqyoslilik: Raqamli ta'lim jismoniy sinflar va resurslarga bo'lgan ehtiyojni kamaytirish orqali an'anaviy usullardan ko'ra samaraliroq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, onlayn kurslar va o'quv materiallari kengroq auditoriyani qamrab olish uchun osonlik bilan kengaytirilishi mumkin, bu esa uzoq joylarda yoki cheklangan resurslarga ega bo'lgan shaxslar uchun ta'limni yanada qulayroq qiladi.

Xulosa:

Raqamli ta'lim nafaqat sinflarda, balki ta'lim va ta'limning barcha jabhalarida ta'lim landshaftini o'zgartirish salohiyatiga ega kuchdir. Mavjud imkoniyatlardan foydalangan

holda muammolarni tan olish va hal qilish orqali u taqdim etayotgan imkoniyatlar, biz hamma uchun yanada inklyuziv, qiziqarli va samarali ta'lim tizimini yaratishimiz mumkin. Bu yagona, bir martalik harakat emas, balki o'qituvchilar, siyosatchilar, texnologiya provayderlari va eng muhimi, o'quvchilarning o'zlari o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladigan doimiy sayohatdir.

Texnologiya provayderlari foydalanuvchilarga qulay, xavfsiz va pedagogik jihatdan asoslangan elektron ta'lim platformalarini ishlab chiqishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. O'qituvchilar va texnologiya ishlab chiquvchilari o'rtasidagi hamkorlik asboblar turli xil ta'lim uslublariga mos kelishini va o'qituvchilar va o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Talabalarning o'zlari ushbu raqamli transformatsiyaning faol ishtirokchilari bo'lishlari kerak. Uzlaksiz o'rganish va izlanishni o'z ichiga olgan o'sish tafakkurini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Internetda mavjud bo'lgan juda ko'p ma'lumotlardan foydalanish uchun tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhimdir. Eng muhimi, o'quvchilar o'z ta'lim sayohatlarini egallash, o'z ta'limini shaxsiylashtirish uchun texnologiyadan foydalanish huquqiga ega bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brian A. Jacob, The opportunities and challenges of digital learning, May 5, 2016, <https://www.brookings.edu/articles/the-opportunitiesand-challenges-of-digital-learning/>
2. Geeta Rani, Puninder Kaur, Digital Education Challenges and Opportunities, Journal of Engineering Education Transformations, Volume 35, No. 4, April 2022, ISSN 2349-2473, eISSN 2394-1707
3. Muhammad Muhammad Suleiman; Bilkisu Gambo Danmuchikwali, DIGITAL EDUCATION: OPPORTUNITIES, THREATS, AND CHALLENGES, Jurnal Evaluasi Pendidikan Volume 11, Nomor 2, Oktober 2020
4. Nurillaev Mukhammadkhan Isroilkhon ugli, UNVEILING THE POTENTIAL: ENERGY SAVING AND EFFICIENCY IN DIGITAL OBJECTS, <https://doi.org/10.5281/zenodo.10721611>
5. Khakimova Mukhabbat Fayziyevna, Kayumova Mexribonu Sheraliyevna, Factors that increase the effectiveness of hybrid teaching in a digital educational environment. 022| Tashkent, Uzbekistan ISBN: 978-1-4503-9905-0
6. Musakhanova G. M. Directions for Students' Independent Learning Skills Developing in the Context of Digitalization of the Economy //International Journal of Social Science Research and Review. - 2022. - T. 5. - №. 1. - C. 64-67.

СИНОНИМЛАРНИНГ КОГНИТИВ ПАРАДИГМАДА ЎРГАНИШ ТАДҚИҚИ

Сайдалиева Гавхархон Авазовна

Муҳаммад ал Хоразмий номидаги

Тошкент ахборот технологиялари университети,
филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Ушбу мақола тилшунослик нуқтаи назаридан синонимия ходисаси замонавий тилшуносликнинг антропоцентрик йўналишига мувофиқ бўлган назарий фикрларга асосланган бўлиб, бунда матн нафақат сўзловчи ва фикрловчи субъект позициясидан, балки ҳис қилувчи инсон позициясидан ҳам олиб қаралади.

Калит сўзлар: антропоцентризм, синоним, когнитив, матн, контекст, концептуал.

XX асрнинг сўнгги чорагида жaxon тилшунослигида янги бурилиш яъни матнни антропоцентрик позициядан тадқиқ этиш тилшуносликда туб бурилиш сифатида баҳоланиб, матн тадқиқига бағишланган ишларда ўз аксини топмоқда. Лисоний фаолият маҳсули хисобланган нутқ тузилмаларни антропоцентрик тадқиқ этиш, халқнинг миллийлигини, миллат менталитетини тил бирликлари орқали кўрсатиб беради. Антропологик тилшунослик "антропоцентризм" йўналиши омиллари билан узвий боғлиқ бўлиб, антропоцентризм тадқиқот объекти марказига энг аввало, инсон омили қўйилади. Шундай экан, чоғиштирилаётган инглиз ва ўзбек тилларида синонимия ходисаси ифодаланишида инсонни ўраб турган атроф-муҳим ва борлиқни ҳис қилишида муҳим аҳамиятга эга бўлган эмоцияларни тўғри, уларни тилда синонимларни тўғри танлашда иштирок этувчи эмотив лисоний бирликлар бевосита антропоцентризм мезонларига боғлиқ ҳолда тадқиқ этилиши мақсадга мувофиқ. Тилшунослик нуқтаи назаридан синонимия ходисаси замонавий тилшуносликнинг антропоцентрик йўналишига мувофиқ бўлиб, бунда матн нафақат сўзловчи ва фикрловчи субъект позициясидан, балки ҳис қилувчи инсон позициясидан ҳам олиб қаралади. Чунки матнда ифодаланаётган лисоний бирликларни синонимларини нотўғри қўлланиши идрок этувчи шахс тасавурида контекстга мос бўлмаган тушунчани пайдо бўлишига олиб келади. Антропоцентризм тилнинг ҳиссиётга оид лисоний воситаларини ўрганиш зарурлигини тақозо этади, чунки ҳиссий ва ақлий жараёнлар инсон ҳаётида муҳим роль ўйнайди ва уларсиз ҳаёт фаолиятини тўлиқ амалга ошириш мумкин эмас. Бизнинг тасавурумизда инсон эмоциялари туйғулар, хулқ-атвор ва психологик элементларни ўз ичига олган муайян ҳаётий вазиятни муҳим томонига қаратилган ички ҳиссий реакциянинг мураккаб туридир.

Синонимларнинг семантик таҳлили турли усуллар асосида тадқиқ қилиниб олимлар ушбу ҳодиса объективлиги, дунё муносабатларини хилма-хиллиги, ҳамда инсон ақл-идроки ушбу муносабатларда ўхшашлик ва фарқларни топиш ҳамда фикрни аниқлаб, ўхшаш ва бир хилликларни ажратиш кўрсатиш қобилиятини ташкил этади. Ушбу концепцияга асосан синонимия бевосита инсоннинг билиш ва англаш фаолияти билан боғлиқлиги сабаб, когнитив лингвистика контекстида кўриб чиқилиши керак. Бу мазкур ҳодисанинг, яъни синонимиянинг, табиатини тегишли таҳлил усуллари ёрдамида концептуал даражада англашни кўзда тутати.

Лингвистикада сўзнинг лексик маъносини ўрганишга бўлган кўпгина ёндашувлар бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

1) концептуал-мантиқий ёндашув (лисоний унсурларнинг белги

маъноси ва у акс эттирган тушунча ўртасида боғлиқликни очиб берилади);
2) когнитив ёндашув (маъно муайян даражада нафақат мантиқий, балки, субмантиқий, иррационал, ассоциатив мазмунини қамраб олувчи концептуал ахборот билан боғланган).

Синонимия назариясининг энг муҳим жиҳатларини ушбу семантик концепциялар доирасида кўриб чиқамиз. Концептуал-мантиқий ёндашув нуқтаи назаридан лексик бирликни синоним деб ҳисоблаш учун асосий мезонлар қуйидагича:

ифодаланаётган тушунчанинг умумийлиги; умумий референциал (бевосита номинатив, ёки денотатив) тегишлилик; семантик яқинлик (маъно қирраларидан айрим фарқлар ёки маънолар бир хиллиги); семантик тилининг бир хил ифодага ўгирилиши; ягона мослашувчанлик; ўзаро алмашиштириш имконияти. Ушбу мезонларга батафсил тўхталиб ўтамиз.

Бир қатор олимлар синонимик муносабатларни шакллантиришдаги лексик бирликларнинг умумий номинатив моҳияти муҳим асос бўлиб хизмат қилади деган фикрни олға суришади. Масалан:

Олапар - кучук - ит - ҳайвон;
тун - тубсизлик - қоронғулик - тобут.

Бошқа тилшунослар эса аксинча синонимик муносабатлар асосида сўзлар ифодаланган тушунчалар ўхшашлиги ётади деган фикрни илгари сурганлар, чунки:

- биринчидан, сўзнинг номинатив маънолари билан бир тушунча, бошқа лексик бирлик билан келувчи полисемантик сўзлар жуда кўп (a rich man - a wealthy man, rich milk - creamy milk, a rich edition - an expensive, a luxurious edition);

- иккинчидан, тилда стилистик синонимларнинг лексик маъноларининг қисман мос келиши улар бир тушунчани ифодалашдан далолат беради {to die - to expire - kick the bucket, to hop the twig};

- учинчидан, синонимик муносабатлар алоҳида олинган сўзларнинг мантиқий-предметли ядроси мос келганда синонимик қаторни ташкил этиши мумкин, яъни турли метафорик ва поэтик алмаштиришлар уларга синонимик деб ҳисобланмайди.

Айнан матн нутқни амалга ошириш шакли сифатида юқорида келтирилган мезонларни қўллашга ҳамда когнитив парадигма доирасида ўрганиш мақсадида синонимларни лингвистик тавсифлашга имкон беради. Синонимик муносабатларни юқорида келтирилган концепция асосида таҳлил қилиш семантик ўхшашлик муносабатлари ёки тегишли ментал конструктлари ўртасида маълум корреляциялар ўрнатилишини кўзда тутади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати

1. Адмони В. Г., Сильман Т.И. Отбор языковых средств и вопросы стиля. Вопросы языкознания. - 1954. - № 4.
2. Левковская К. А. Лексикология немецкого языка. - М.: Учпедгиз, 1956. -147 с.
3. Сиповская К. А. Некоторые проблемы синонимии. Исследования по английской филологии. - 1961. - № 2. - С. 16-26.
4. Сухова И. Н. К проблеме внутренней дифференциации синонимов. Лингвистика и методика в высшей школе. - М., 1977. - Вып. 7. - С. 153-169;
5. Saydaliyeva G.A. Karimova D.A. Synonyms at the Level of Phraseology. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-8, Issue-7S, May 2019. P. 211
6. Лайонз, Дж. Введение в теоретическую лингвистику. - М.: Прогресс, 1978. - 29 с.;

ГУЛБАДАНБЕГИМНИНГ "ҲУМОЮННОМА" АСАРИ ТАРЖИМАЛАРИ ВА УЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ

Мелиев Хабибулло Нуриллаевич,
"Импулс тиббиёт институти"

нодавлат таълим муассаси катта ўқитувчиси

Калит сўзлар: таржима, кўчирма, фан тарихи, фан ривожланиши.

Шарқ ва Ғарб халқлари адабий-бадиий муносабатлари жумладан, адабий ҳамкорлиги ўзбек адабиёти ва унинг мумтоз намоёндалари ижоди нафақат Осиёда, балки Ғарб мамлакатларида ҳам катта эътибор қозониб келган. Навоий, Бобурнинг дурдона асарлари шоир ўзи ҳаётлиги давридаёқ Шарқ мамлакатлари ва Европада тарқалган эди. Шу боис, таржима ва унинг адабий ҳамкорликлари ўрни ва мавқеи манбашунослик ва матншунослик, қиёсий адабиётшунослик таржимашунослик масалалари кўп вақтлардан буён кўплаб илмий тадқиқотлар мавзуи бўлиб келмоқда.

З.М.Бобурдан сўнг Акбаршоҳ ҳукмронлигигача бўлган давр Мовороуннаҳр, Ўрта Шарқ, Қобул, Ҳиндистон тарихини ўзида акс эттирган Гулбаданбегимнинг "Ҳумоюннома" асари Ўрта аср тарих фани ривожига бебаҳо ҳисса қўшган ва ўзининг кўп қирралилиги билан машҳур бўлган "Бобурнома"нинг давоми сифатида майдонга келди. Асарнинг яратилган вақти борасида ҳозиргача турли фикрлар мавжуд. Бизгача тўла бўлмаган ва чала ҳолда етиб келган ҳамда ҳозирда Британия музейида сақланаётган ушбу асарнинг ягона нусхасини инглиз олими Чарльз Рью XVII асрнинг биринчи ярмида кўчирилган деб изоҳлайди. Инглиз таржимони А.С.Бевеиж хоним эса мазкур нусха муаллифнинг ўз қўли билан ёзилган ва бу 1585-87 йилларга тўғри келади дейди. Асар ҳақида фикр юритар экан Бевеиж хоним қуйидагиларни алоҳида таъкидлайди. "Бу жилдда акс эттирилган тарихнинг ўз сонли муқобили бор, чунки у муслиманинг иши бўлиб, ўзининг аёллик дунёсини ёритиб туради. У оғзаки тил нормалари билан, тўхталишларсиз, таъсирланмаган ва табиий ҳолатда ёзади. Шунинг учун ҳам мен бу Британия Музейидаги унинг ягона ўзи томонидан ёзилган қўлёзманинг матнини нусхалашга ва ундаги сўз ва ҳарфларнинг хусусиятларини сақлашга ҳаракат қилдим. Бироз истисно билан ҳеч қандай шарҳсиз унинг умумий қоидадан четланишларини қайта ишлаб чиқдим; қўлёзмага менинг қўшганларим баъзи изофалар ва унда берилган баъзи мисолларнинг белгилари билан чекланди."

Ўзбекистон республикасида ҳам "Ҳумоюннома" асарининг таржимаси билан боғлиқ бир неча амалий ишлар олиб борилган. Уларнинг орасида Сабоҳат Азимжонова ва Ботирали Йўлдошевлар томонидан амалга оширилган таржималар алоҳида аҳамият касб этади. Лекин мазкур асарларда инглиз таржимашунос А.С.Бевеиж томонидан тўлдирилган маълумотлар каби асарда узилиб қолган воқеаларни акс эттирувчи саҳифалар мавжуд эмас.

Европада "Ҳумоюннома"нинг биринчи тўлиқ матни инглиз шарқшуноси А.С.Бевеидж хоним томонидан таржимага ёзилган яқин 100 саҳифалик сўз боши, тўлдирилган кўшимча изоҳлар, шарҳлар ҳамда форс тилидаги нусхаси билан нашр эттирилади. Жан Пол Ру ҳамда Жан Луи Бакке Грамонлар "Ҳумоюннома"ни француз тилига ўгириб, 1966 йили танқидий матнга ўхшаш тўлдиришлар билан француз китобхоналарига такдим этдилар.

Француз таржимони Б. Граммон ҳам французча таржиманинг сўз бошида 1587 йилда Акбаршоҳ ўзининг бош вазири ва тарихчиси Абул Фазлга сарой тарихини

яратишни буюрган. Шу муносабат билан бобоси Бобуршоҳ ҳамда отаси Ҳумоюн подшоҳни яхши билган олимлар ҳамда нуфузли саркардаларга мурожаат қилиб, улар ҳақида билганларини ёзишни буюрган. Бунинг натижаси ўларок "Ҳумоюннома" ҳам айнан ўша йиллари яратилган" деган фикрни илгари суради. Асарнинг таржималарига келсак, бу асар илк бор 1870 йили форс тилидаги аслидан урду тилига покистонлик олим Рашид Ахтар Надвий томонидан ўгирилган.

Ушбу таржималарни қиёсий чоғиштириб ўрганиш жараёнида шунга амин бўлдики, Европа таржимонлари ўзаро яқин ижодий ҳамкорликда иш олиб борганлар.

Ўзбекистонда ўтказилаётган қатор иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ислохотлар амалга оширилиши билан бирга ёш авлодга таълим ва тарбия бериш ишлари ўзаро алоқадорликда олиб борилиши муҳим аҳамият касб этмоқда. Таълим жараёнида ўқувчиларга тизимли таъсир кўрсатиш орқали уларда инсоний фазилатларни шакллантириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири сифатида кўзга ташланмоқда. Бу борада олий таълим тизимида ўрганилаётган фанларнинг ҳам алоҳида ўрни мавжуд. Хусусан, талабаларни турли авторлар томонидан бажарилган таржима асарларини ўрганишга жалб этиш уларнинг келгуси фаолиятларида муҳим аҳамият касб этадиган омил ҳисобланади. Бу соҳада олиб бораётган кенг миқёсли ишларни таълим-тарбия бўйича қабул қилинган умуммиллий дастурларни мантиқий яқунига етказилиши зарур. Мазкур мақсадларни амалга оширилиши ва таржимашунослик соҳасида мавжуд илмий маълумотларни янада кенгайтириш мақсадида Гулбаданбегимнинг "Ҳумоюннома" асарини Аннетт Сузанна Бевериж томонидан қилинган таржимаси ва унинг асл нусхасида узилиб қолган йиллар воқеаларини таржимон томонидан тўлдирилиши жараёнини ўрганиш лозим деб топдик.

Гулбадан Бегимнинг "Ҳумоюннома" асарининг А.С. Бевериж томоноидан амалга оширилган таржимаси бир нечта потенциал аҳамиятга эга. Ушбу таржимани тадқиқ қилиш учун муҳим сабаб бўлиши мумкин бўлган омиллар унинг ўрганилиши қанчалар долзарб эканлигини кўрсатади. Гулбадан бегимнинг "Ҳумоюннома"си қимматли тарихий ҳужжат бўлиб, Мўғуллар империяси ва император Ҳумоюн ҳукмронлиги ҳақида маълумот беради. А.С. Беверижнинг таржимаси ушбу тарихий маълумотни сақлаш ва ундан фойдаланишга ёрдам беради, бу эса тадқиқотчиларга Мўғул даврини янада кенгроқ ўрганиш ва тушуниш имконини беради. А.С. Беверижнинг "Ҳумоюннома" таржимаси тадқиқотчиларга император Ҳумоюн ҳукмронлиги даври воқеалари, шахсиятлари ва ижтимоий-сиёсий динамикасини ўрганишда асосий манба бўлиб хизмат қилади. Олимлар ўша даврдаги турк саройи, маданий амалиётлари ва тарихий воқеаларини чуқурроқ тушуниш учун матнни таҳлил қилишлари мумкин.

Тадқиқот А.С. Бевериж таржимаси "Ҳумоюннома"нинг бошқа таржималари ёки унга алоқадор тарихий матнлар билан қиёсий таҳлил қилиш имконини беради. Таққослашлар таржима танловлари, талқинлари ва турли таржимонларнинг Гулбадан Бегим ижодининг қулайлиги ва тушунилишига таъсиридаги ўзгаришларни ёритиши мумкин. Гулбадан Бегимнинг асари турк саройидаги аёл муаллиф сифатида ноёб нуқтаи назарни тақдим этади. Тадқиқотчи А.С. Беверижнинг таржимаси турк бошқаруви давридаги аёлларнинг роли, гендер динамикаси ва маданий истиқболларини яхшироқ тушунишга ҳисса қўшади.

А.С. Беверижнинг "Ҳумоюннома" таржимасини таржимашунослик нуқтаи назаридан текшириш мумкин. Бевериж томонидан амалга оширилган таржима танловлари, лингвистик нуанслар ва маданий мослашувларни таҳлил қилиш тарихий матнларни тиллар ва маданиятлар бўйлаб таржима қилиш билан боғлиқ

муаммолар ва стратегиялар ҳақида тушунча беради. Қолаверса, тадқиқот Бевериж таржима қилган асарни адабий ва лингвистик таҳлил қилиш имконини беради. Олимлар адабиётшунослик ва форсчадан инглизчага таржимани ўрганиш соҳасига ҳисса қўшиб, таржимада услубий элементлар, ҳикоя қилиш техникаси ва тилдан фойдаланишни ўрганишлари мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, А.С. Беверижнинг таржимаси устида тадқиқот олиб бориш орқали Беверижнинг Гулбадан Бегимнинг "Ҳумоюннома" асари таржимасида олимлар Мўғул тарихи, таржимашунослик, гендершунослик ва лингвистик таҳлилнинг турли жиҳатларини ўрганишлари ҳам мумкин. Тадқиқот Мўғуллар империясини, унинг тарихий босқичларида аёлларнинг ролини, тарихий матнларни таржима қилиш ва талқин қилиш билан боғлиқ мураккабликларни чуқурроқ тушунишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. А. Қурбонбеков. Гулбаданбегим Захириддин Муҳаммад Бобур Қизи "Ҳумоюннома" асари таржимаси. Тошкент "Ўзбекистон" 2016. - 61 б.
2. A.S. Beveridge. Translation of "The history of Humayun (Humayun-Nama)" by Gul-badan Begam (Princess Rose-body). London. 1902. - 467 p-s
3. Rasheed Akhtar Nadviy. Translation of "Humayun Nama" by Gulbadanbegim Lohore. 1971.
4. Ismoilov H. Memoirs of Gulbadanbegim: Science and Life, Tachkent, 1983, №5; 4-5.
5. Gul-Badan Baygam. Le livre de Humoyun (Humoyun-nama). Paris, 1996; 275.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Мустафоев Ғолиб Султонмуродович
СамИСИ "Рақамли иқтисодиёт" кафедраси доценти, PhD

Аннотация: Мақолада, қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш масалалари ёритилган бўлиб, хусусан, мамлакатимиз қишлоқ жойларида ҳарамбе дастуридан фойдаланиш имкониятлари илмий асосланган.

Калит сўзлар: қишлоқ жойлари, савдо маиший хизматлар, хизмат кўрсатиш, платформа, шаҳар жойлари, корхоналар.

Қишлоқ жойларида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришда шаҳар жойларидаги йирик корхоналарнинг филиалларини очиш қишлоқ жойларида хизматлар соҳасини янада ривожлантиришга хизмат қилади. Самарқанд вилоятида йирик корхоналарнинг туманлар кесимида хизмат кўрсатиш кластерини ташкил этиш аҳолининг шаҳар жойларига келиб-кейтиш билан боғлиқ бўлган харажатларининг олдини олади ва ўша ернинг ўзида қондириш имкониятини яратади. Бу усулни танлаб қишлоқ жойларида кичик филиалларини очган шаҳар жойларидаги йирик тадбиркорлик субъектларини ушбу кластерлардаги кичик филиалларини ер ва мол-мулк солиғидан бизнинг назаримизда тўлиқ озод қилиш зарур. Сабаби, давлат бюджетига солиқ тушумлари камайса ҳам аммо, хизмат кўрсатиш кластери атрофида турли хизматларнинг ривожланиши натижасида иш ўринлари пайдо бўлишига, инвестицион қуйилмаларнинг ортишига олиб келади. Ваҳоланки, давлатнинг бундай қўллаб-қувватлаши бошқа тармоқлар инфратузилмасининг самарали ривожланишига таъсир этади. Шу сабабли ҳам кичик тадбиркорликни жадал ривожлантириш салмоқли хизмат кўрсатиш кластерларини ўзида мужассамлаштириган қишлоқ аҳолисининг талабини қондирадиган биз тавсия этаётган "қишлоқ жойларида кичик тадбиркорликнинг хизмат кўрсатиш кластери" долзарб муаммони ечишнинг асосий омили ҳисобланади.

Оқибатда, қишлоқ жойларида йирик тадбиркорлик субъектларининг белгиланган кластер марказларида савдо, маиший хизматлар, элтув ва логистика каби турли кичик тадбиркорлик тармоқлари ривожланишига олиб келади. Бу эса қишлоқ жойларида аҳоли ишсизлик муаммосини ҳал этишга сабаб бўлади. Хорижий мамлакатларда юқоридаги кластерга ўхшаш хизматларни ривожлантириш, қишлоқ аҳолисини иш билан банд қилиш, аҳоли муаммоларини мақсадли ўрганиш, касбга йўналтириш каби 600 дан ортиқ кичик ва йирик тадбиркорларни бирлаштириган Африка давлатининг "Harambee" дастурини айтишимиз мумкин.

"Harambee" дастури асосан ёшларни касбга йўналтириш бўлиб, ўзининг www.harambee.co.za электрон платформаси орқали қишлоқ ёшларини муаммолари бўйича рўйхатдан ўтишни таклиф этади. Барчаси бепул амалга оширилиб, ушбу мақсадларда бирлашган кичик тадбиркорлик субъектларининг давлат қўллаб-қувватлови ва солиқ имтиёзлари тақдим этилади. Қишлоқ жойларидаги кичик тадбиркорлик субъектлари барча солиқ тўловларидан озод этиш каби кўплаб мақсадлар келтирилган. Асосий қуйидаги мақсадларни кўзлайди:

1. Мурожаатчиларнинг мурожатлари бўйича ишлаш ва аниқланган муаммолар бўйича ечим топиш;
2. Бепул касбга ўқитиш ва ишга йўналтириш;

3. Қишлоқ жойларидаги ишга жойлаштиришда ташаббускор корхоналарни аниқлаш;

4. "Harambee" дастуридаги ҳамкор корхоналарни солиқ тўловларидан озод қилиш;

5. Лойиҳалар ва гранд дастурларини молиялаштиришни кенгайтириш;

6. Кичик корхоналардаги йирик корхоналар билан ҳамкорлигини йўлга қўйиш ва ташкиллаштириш;

7. Қишлоқ жойларида аёлларнинг ишга жойлашишига кўмаклашиш, касбга ўқитиш ва гендр тенглигини таъминлаш сиёсатини юритиш;

8. Тажриба алмашиш дастурларини ишлаб чиқиш;

9. Мўлжалланган инвестицион лойиҳаларга хорижий ҳамкорларни жалб қилиш асосида "Harambee" дастурини ривожлантириш ва бошқалар.

Хулоса қилиб айтганда Ўзбекистонда ҳам ушбу дастурни қўллаш муҳим аҳамият касб этмоқда. Чунки, миллий иқтисодиётнинг қишлоқ жойларида кичик тадбиркорликнинг ривожлантириш ва такомиллаштириш билан боғлиқ.

Демак, қишлоқ жойларида тадбиркорлик кластерини қўллаш ёки "Harambee" дастурига ўхшаш мақсадларни бирлаштириш қишлоқ жойларида тадбиркорликнинг ривожланишига замин яратади.

Йирик тадбиркорлик субъектларининг қишлоқ жойларида кичик филиалларини очишда давлат ўз чора-тадбирлари билан кўмаклашиши зарур. 2022 йил 19 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Президенти "Маҳаллабай ишлаш тизими натижадорлигини ошириш ҳамда аҳоли бандлигини таъминлаш масалалари" бўйича видеоселектор йиғилишида хизматлар соҳасидаги кичик тадбиркорлик субъектларини ривожлантиришга қаратилган 5 йил муддатга ер ва мол-мулк солиғидан озод қилиш белгиланди .

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. www.harambee.co.za

2. www.president.uz

ПОСТИНДУСТРИАЛ ЖАМИЯТДА ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Мустафоев Ғолиб Султонмуродович
СамИСИ "Рақамли иқтисодиёт" кафедраси доценти, PhD

Аннотация: Мақолада, қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш соҳасининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти, унинг эволюцияси, асрлар давомидаги ўрни ва шаклланишида ўзига хос хусусиятлари, олимларнинг хизматлар хусусидаги илмий қарашлари ўз аксини топган.

Калит сўзлар: хизмат, хизмат кўрсатиш, иқтисодий, классик мактаб, олимлар, намоёндалар, савдо-сотиқ, маданият.

Инсоният эволюцияси хизмат кўрсатиш соҳасининг таълим, соғлиқни сақлаш, савдо, яшаш ва овқатланиш турлари орқали ривожланган. "Қуръони Карим", "Забур", "Таврот", ва "Инжил" каби муқаддас китобларда бу ҳақида эътиборга лойиқ маълумотлар берилган. Масалан, Қуръони Каримнинг Бақара сураси 254-оятида, "Эй имон келтирганлар, савдо-сотиқ ҳам, дўстлик ва шафоат ҳам бўлмайдиган кун келмай туриб сизларга ризқ этиб берганимиздан эҳсон қилинглр. Кофирларгина ўзларига зулмкордирлар " дея, Аллоҳ савдо-сотиқ орқали ризқ қилиб берган нарсалардан унинг йўлида инфоқ-эҳсон қилишга дават қилган. Хизмат кўрсатиш соҳаси ўша қадим замонларда ўзини тутиш, савдо маданияти, кишиларнинг жамият олдидаги мажбуриятлари, иқтисодий фаолиятни бошқариш усуллари кўллашда муҳим рол ўйнаган. Асрлар давомида хизмат кўрсатиш соҳаси инсоният цивилизациясининг муҳим таркибий қисмига айланди. Чунки, хизмат инсонларнинг турмуш тарзи, бугуни ва эртаси, ҳаёт ва оҳирати билан боғлиқ фаолият ҳисобланади. Исломий таълимотлар билан боғлиқ Ҳадису Шариф манбаларида ҳам шундай таълимотни учратиш мумкин. Буюк алломалар Имом Исмоил Ал-Бухорий , Абу Наср Фаробий , Аҳмад Яссавий , Жалолиддир Румий , Носируддин Бурҳониддин Рабғузий , Амир Темур ", Захириддин Муҳаммад Бобур ", Алишер Навоий каби атоқли олимларнинг ижодий ишларида хизматларнинг туб моҳияти билан инсон камолоти боғлиқлиги эътироф этилган. Масалан, Алишер Навоийнинг Маҳбуб Ул-Қулуб асарида маълум бир вазифани бажарувчи "...олимларга дастёр, шайхларга хизматкор, сайидларга кўмакчи ва фуқаро хизматига ҳамиша тайёр бўлмоғи керак" лиги хусусида фикр билдириб, мамлакат хизматчисининг ҳалқ фаровонлигида жамиятнинг ажралмас қисми эканлигини тушунтиради.

Аммо, хизмат кўрсатиш соҳасининг келажаги, инсоният камолоти билан боғлиқ бўлишига қарамасдан, унинг иқтисодий фаолият сифатида жамият тараққиётида тутган ўрни чуқур тадқиқ этилмаган. Бу эса, хизмат кўрсатиш соҳасини тадқиқ этишнинг объектив заруратини янада кучайтиришни тақозо этади. Шу сабабли, хизмат кўрсатиш соҳасини ҳар томонлама тадқиқ этиш, унинг иқтисодий жиҳатларини ёритиш, замонавий иқтисодиётдаги ўрни ва аҳамиятини очиб бериш, энг муҳими қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш долзарб вазифалардан ҳисобланади. Дунёда содир бўлаётган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ўзгаришлар миллий иқтисодиётнинг соҳа ва тармоқларнинг самарадорлигини оширишни, уларни жадал ривожлантиришни, табиий ресурслардан унумли фойдаланишда хизмат кўрсатиш соҳаси муҳим аҳамиятга эга.

Назарий тадқиқотларимиз илмий адабиётларда "хизмат кўрсатиш" тушунчасига,

мутахассислар томонидан берилган таърифлар диапазони жуда кенг турли хил айрим ҳолларда бир-бирига зид эканлигини кўрсатди.

Иқтисодий классик мактаб намоёндалари А.Смит , Ж.Б.Сей , Д.Рикардо , Т.Р.Малтус , Ж.С.Мил аграр жамиятда хизматлар соҳасини миллий иқтисодиётга ўз ҳиссасини қўшмайди, деб ҳисоблаган. Шу сабабли, сартарошлар, официантлар, уй хизматчилари, адвокатлар миллий бойликни кўпайтирмайди, деб қаралган. Таълим, соғлиқни сақлаш инсон имкониятларини ошириши, аҳолининг саломатлигини мустаҳкамлаши ва фақат шу каби хизматлар жамиятда ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш самарадорлигининг ошишини таъминлайди, деб баҳолашган. Бизнинг назаримизда, ҳар қандай жамиятда инсоннинг билим савияси, ақлий қобилияти асосий омил ҳисобланади. Илм-фан тараққиёти жамият эҳтиёжлари учун зарур бўлган ресурсларни тежаш ва самарали фойдаланишга олиб келади. Ушбу омил иқтисодиётнинг соҳа ва тармоқларини ривожланишида, инсонларнинг турмуш тарзини тубдан ўзгаришига хизмат қилади. Ҳатто хизмат кўрсатаётган сартарош ҳам истеъмолчининг ҳошиш иродасидан келиб чиқиб, ўзининг билим ва касбий кўникмаси орқали унинг талабини рўёбга чиқаради. Бунинг учун маълум ресурслар сарфланади ва қиймат яратилади. Шу сабабли ҳар қандай жамиятда хизмат кўрсатиш фаолияти ўз тури ва кўринишидан қатъий назар миллий бойликни кўпайишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <http://old.muslim.uz/index.php/rukn/irfon/item/25015>
2. <http://old.muslim.uz/index.php/rukn/hadis>
3. <https://arboblar.uz/uzkr/people/imam-ismail-al-bukhari>
4. <https://arboblar.uz/uzkr/people/abu-nasr-farabi>
5. <https://arboblar.uz/uzkr/people/akhmad-yassavi>
6. <https://arboblar.uz/uzkr/people/dzhaloliddin-rumi>
7. <https://arboblar.uz/uzkr/people/nasiruddin-burkhoniddin-rabguzi>
8. <https://www.ziyouz.com/books/tarixiy/Ziyodulla%20Muqimov.%20Amir%20Temur%20tuzuklari.pdf>
9. <https://e-tarix.uz/shaxslar/726-maqola.html>
10. Алишер Навоий. Маҳбуб ул-қулуб (Қалбларга маҳбуб ҳикматлар ва ҳикоятлар). Ҳозирги ўзбек тилига таъдир. - Т.: Sano-standart, 2018 й. 19-бет.
11. Smith, Adam (1776) An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations. (accessible by table of contents chapter titles) AdamSmith.org ISBN 1-4043-0998-5
12. https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Say
13. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo
14. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus
15. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

THE MATTER OF EXTRACTION AND CONTENT OF PHRASE-SEMANTIC FIELD (on the basis of the English language)**Sharipova Sabinabonu**

student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. The article dwells on the issue on extraction and content of phrase-semantic field, the systematic connections of the language and semantics of phraseological units.

Keywords: semantic field, phraseological unit, basic component, invariant features, differentiating characteristics.

The noticeable feature of modern linguistics (so national as foreign) is the study of informative side of the language and its systematic connections. The theory of semantic fields has developed widely lately and determines the systematic learning of lexis. There are various definitions of the semantic system of the language and different notions during the study of the semantic system. Considering the linguistic approach to the study and systematization of the lexis of a concrete language, we have to mention that semantic field is a complex of language units that possess invariant features, which reflect objectively existing groups of elements of linguistic reality. The basic features of the semantic field are the following:

1. The complex of linguistic means of different levels, connected by the systematic relations (paradigmatic, syntagmatic).

2. The general meaning which belongs to all constituents of the field.

3. Each field possesses a certain structure, organization, order that represent its system.

Semantic field and the system - are different notions. If 'field' is a complex of language units connected meaningfully, the 'system' is a coherent object consisting of elements, which are interrelated. The linguists, by researching the lexis as a system, consider the phenomenon of system from different points. The extraction of the semantic fields is produced on the basis of different criterion.

The study of any semantic field includes two stages: the extraction of the field and its analysis. There are several methods of extraction of the semantic fields: structural, psychophysiological, statistic, psycholinguistic, semantic-logical. There are also various methods of study of the semantic fields aimed to determine systematic character of the members of the field.

While grouping phraseological units (PhU) into semantic fields, we can see different criterion that unite phraseological units within one notion. But it is ineffective to limit the fields by notional rounds only as it is impossible to reveal the essence of linguistic system relying only on notional connections.

The units of the field have to be gathered by the objective way, taking into consideration invariant (identifying) and differentiated (distinguishing) features.

The presence of invariant and differentiating features is the important condition of systematic field organization.

Phrase-semantic field of movement that includes different actions and phenomenon united by semantic collectivity is rather vast and its study has to be staged. Underlining the semantic field of movement, we exclude the semantic group of PhU for the analysis. The choice of systematic principles and relating of language units to the one or another semantic group depends on the researcher, his aims and tasks.

Phrase-semantic group is a collection of PhU, which are formally and grammatically related with one part of speech and possess one common semantic feature and a range

of differentiated features (notional and stylistic), that fully characterize the notional structure of phraseological units.

An idea of physical movement, i.e. invariant feature is the general one for all the members of the semantic field of movement and for the taken for analysis an excluded group of PhU of horizontal movement in the space. The seme of physical movement is the basic meaningful component of any PhU in group and in the field. This seme can be excluded due to the definitions in the dictionaries.

Ex.: to bend one's steps, to carry a scent, to escape by (with) the skin of one's teeth, to take to one's heels, to go full bang, to take French leave, to take the air, to follow one's nose, to wing one's way, put in an appearance, to have the legs of one,

According to the structure, qualified characteristics and the direction of their movement, these phraseological units are differentiated by the sphere of their usage and their stylistic peculiarities. However, all of them are united by the one idea of movement in space. The given PhU are produced through such key words as go, walk, run, appear, depart, escape that also reflect the idea of movement generally. The general idea of movement is expressed by the verb move, through which all other verbs - lexical synonyms of these phraseological units of movement - are explained. The verb move is stylistically neutral. It can express various forms of movement beginning from simple mechanic movement until complicated cogitative processes.

Phraseological unit to go to the pace is explained in the dictionary like that: to go at great speed, to go along with great speed, to go or proceed very rapidly.

The scheme of the analysis of the meaning of PhU is the following: to go the pace - to go at great speed - to move along + at great speed - to move + along + at great speed.

The basic component of 'move' and other notional characteristics such as 'along', 'at great speed' are also included into analyzed group. Phraseological unit 'to pad the hoof' means to travel on foot, tramp, walk. The scheme of the notional structure is the following: to pad the hoof - to travel on foot (walk) - to move about + on foot - to move + about + on foot. The basic component here is 'move' and other elements are 'about', 'on foot'. Thus, the basic semantic component of analyzed PhU and other semantic feature of the whole group is the verb 'move', additional characteristics are the means of movement, the character of movement, direction.

As we see, the analysis on semantic components on the base of lexical definitions can be used for underlying the general and differentiating features according which the linguistic units are included into one or another group. The analysis on definitions let us underline the basic semantic component of each phraseological unit, included into the field and the group with the semantics of movement. This component ('move' in our material) expresses the idea of movement, which is general for all the members of the semantic field and the group.

Used literature:

1. Amosova N.N. The basis of English phraseology - L., 1993
2. Amriddinova, N. (2022). The role of context in realization of semantic structure of the text. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 13, 60-63.
3. Amriddinova, N. S. (2020). Some Aspects of Correlation in Semantic Actualization of Phraseological Units. Modern Views and Research, 183.
4. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford:1998
5. Kunin A.V. The English phraseology - M., 1990
6. Hornby A.S. The English explanatory dictionary. - Oxford, 2003

IJTIMOIY KONTEKSTDA ASSOSIATIV MA'NONING O'RNI.

Mirzakamolova Maftuna Rahimjon qizi.

Namangan Davlat Universiteti 1- kurs doktaoranti
maftunamirzakamolova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy va madaniy kontekstdagi assotsiativ ma'no munosbatlarini muhokama qilinadi. Tilshunos Lich tomonidan ilgari surilgan ma'noning etti turi va uning assotsiativ ma'noga ta'rifiga to'xtalib o'tadi. Assotsiativ ma'no madaniyat bilan karakterlanadi va unga jamiyat katta ta'sir o'tkazadi. So'zlar bir xil ma'noga ega bo'lish va shunga mos tarzda turli xil ijtimoiy kontekstda assotsiativ ma'nosiga ham ega bo'lishi mumkin bu va turli kommunikativ effektlarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun assotsiativ ma'noni o'rganish madaniyatlara muloqotda juda foydali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Assosiativ ma'no, ma'no, semantika, muloqot, ijtimoiy va ma'daniy kontekst.

Semantikaning rivojlanish tarixi

M'anoni o'rganadigan fan Semantika deb ataladi. Xususan semantika til birlilari, so'z va gaplarning ma'nosini o'rganadi. Semantika atamasi bor yo'g'I yuz yildan ortiq tarixga ega bo'lgan bo'lsada "mano" tushunchasi insoniyat tarixida markaziy tushuncha hisoblangan. Milloddan avvalgi 5 asrdayoq yunon faylasufi Platonning asarlarida ma'no haqida bahslar bore di. Xitoyda Lao Zi shunga o'xshash savollarni ilgari surgan. Yillar davomida ko'plab so'z va ularning ma'nolarini tushuntirishni maqsad qilgan lug'atlar yaratilganligi ma'noga bo'lgan munosabat azaliy an'ana ekanligiga dalolat beradi. Xu Zhuanglin va Jiang Vangchanning so'zlariga ko'ra, ma'no ikkita turli yondashuv asosida farqlanadi. Til birliklari xususan, so'z va jumlar ma'nosiga ko'proq e'tibor qaratgan yondashuv Lingvistik-semantik yondashuv, ko'proq lingvistik iboralarva hodisalar o'rtasidagi munosabat bilan bog'langan ma'noning to'g'ri yoki no'to'g'riligiga urg'u bergan yondashuv Falsafiy semantik yoki mantiqiy semantic yondashuv hisoblanadi.

1987- yilda birinchi marta bu atamani Breau o'zining Semantiks kitobida ishlatgan. Ma'no turli yondasgular va turli nuqtai nazardan o'rganish mumkin. Li Fuyin va Konrad Kuper ma'noni o'rganishga 13 ta muhim yondashuv asosida yondashdilar va 6 daraja jihmadan ko'rib chiqdilar.

T/R	qatlamlar	Morfemalar	So'zlar	Iboralar	Gap qismlari	Gap	Matn
	Yondashuv						
1	Fonetik yondashuv	+	+		+	+	+
2	Grammatik yondashuv	+	+	+		+	
3	Mantiqiy yondashuv	+	+	+		+	
4	Falsafiy yondsashuv		+		+	+	
5	Pragmatik yondashuv		+				
6	Funksional yondashuv		+				
7	Kognitiv yondashuv					+	
8	Stilistik yondashuv					+	+
9	Ijtimoiy yondashuv		+				
10	Antropologik yondashuv		+				
11	Semiotik yondashuv		+			+	
12	Psixologik yondashuv	+	+			+	
13	Tarixiy yondashuv	+	+				

Li Fuyin va Kuper mana shu namuna asosida tadqiqot olib borganlar. Tilni o'rganishda ma'no va semantikaning o'rganilishi muhim o'rin tutadi. Biz har qanday ma'noni ifodalash uchun albatta tovush, so'z, va gaplardan foydalanamiz. Ma'noni o'rganishda so'z va gaplarning tovush va shakllar o'rtasidagi ma'no munosabatini o'rganish qiyinchilik tug'diradi. Hozirgi vaqtda semantika tilshunoslikning fonetika, fonologiya, morfologiya va sintaksis kabi sohalariga solishtirganda eng kam o'rganilgan soha hisoblanadi.

Ma'noni o'rganishning yana bir qiyinchilik tomoni shundaki, "ma'no" so'zining o'zi juda ko'p turli ma'nolarda ishlatiladi. 1974-yil tilshunos Joffery Lich o'zining mashhur

"Semantika" asarini nashr etdi va u bu asari bilan tilshunoslikning ma'noga oid an'anaviy tadqiqotlar chegarasini buzdi. Lich ma'noni ijtimoiy-madaniy fon istida o'rgailishi kerakligini ta'kidladi va ma'noning kommunikativ funksiyalariga urg'u berdi. Lich bu asarda ma'noning 7 ta turini farqlab o'tdi.

с	Ta'rif
Konseptual ma'no	Mantiqiy kognitiv yoki denotative ma'no
Konnotativ ma'no	Qaysi tilga tegishliligiga ko'ra nima habar qilinishini o'rganish
Ijtimoiy ma'no	Tildan foydalanishning ijtimoiy sharotidan kelib chiqib ma'no anglatishi
Ta'sirli ma'no	So'zlovchining/ yozuvchining his-tuyg'ulari va munosabatlari bilan bog'liq ma'no
Reflektiv ma'no	Boshqa his tuyg'ular bilan bog'lanish orqali ma'noning ifodalanishi
Kollektiv ma'no	So'zlar bilan bog'lanish va shu so'zlar ta'sirida ma'no anglatishi
Mavzuiy ma'no	So'zlarning gapdagi tartibi va urg'u tushishiga ko'ra ma'no anglatishi

Lichning fikriga ko'ra birinchi turtdagi ma'no- konseptual ma'no markaziy qism hisoblanadi. Bu "Denotativ" so'z va u belgilagan narsa o'rtasidagi munosabat bilan bogliqdir. Bu o'rinda konseptual ma'no REFERENCE tushunchasi bilan mos keladi. Ammo ikkinchi turdagi ma'no nomida qo'llangan " konnotativ" atamasi falsafiy munozaralarda boshqa ma'noda qo'llaniladi. Faylasuflar " Denotativ ma'noni " konnotativ ma'noga qarshi qo'llaydilar.

Maslan: INSON denotati har qanday shaxsni va uning ikki oyoqli, gapiruvchi , ongli va hokazo ma'nolarda tushuniladi.

Biroq Lich tizimi, kundalik suhbatda bo'lgani kabi " konnotativ" ma'no bazi qo'shimcha ma'nolatga ishora qiladi ayniqsa emotsional ma'noga.

Masalan: o'qituvchi va ustzo so'zlari dan anglashilgan ma'no o'rtasidagi farq shundaki, ya'ni birinchi shunchaki ta'lim beruvchi shaxs sifatida tushunilsa ikkinchi so'zda xurmat ma'nosi aks etadi

Bu turdagi ma'no assoiativ ma'no sifatida tanilgan va ulardan foydalanishni tushuntirish uchun aqliy aloqalarning elementlari assotsiatsion nazaryasini tushunish talab etiladi.

Ohirgi turi mavzuiy yoki tematik ma'no ko'proq periferikdir, chunki u faqat so'z va jumalarning gapdagi tartibi va ular oladigan urg'u bilan belgilanadi.

Har kunlik suhbatda so'zlarning ma'nolarini ifodalashning kamida uch usulini ko'rishimiz mumkin.

Aytaylik siz "desk" stol so'zini bilmaysiz va nimaligini so'rashingiz mumkin. Quyida 4 usulni ko'rib o'tamiz.

1. "This is a desk." ("mana bu parta" partani ko'rsatish orqali ma'no ochib beriladi)
2. "it is a piece of furniture" (mebelning bir qismi)
3. "it is a type of table which is used to study (dars qilish uchun mo'ljallangan stolningning bir turi)

1-metod ko'proq yosh bolalar uchun foydalaniladi. Chunki ularning so'z boyliklari iam bo'lgani uchun so'zlar bilan ma'noni ifodalab berish mushkul. Yoki bundan tashqari yosh bolalar uchun rasmi lug'atlarda ham mana shu usul qo'llaniladi. 2-va 3- usul ko'proq bir tilli lug'atlarda yoki izohli lug'atlarda qo'llanilishi mumkin.

Ijtimoiy va madaniy kontekstdagi assotsiativ ma'no.

Assotsiativ ma'no ma'lum bir lingvistik jamiyatning madaniyat tushunchasini bevosita yoki bilvosita aks ettirishi mumkin. Tilimizda hali ham ikkita so'z turi mavjud: tabu va evfemizm.

Ularning assotsiativ ma'nosidan ijtimoiy madaniyatning semantikaga bevosita ta'sirini ko'rishimiz mumkin. Yuz yil oldin G'arbiy Evropada yuqori tabaqadagi odamlar munosabatlarga juda ta'sirchan edilar . Va buning natijasida erkaklar va ayollar o'rtasida hozirgi kunda g'aliz tuyuluvchan iboralar yaratilgan. Masalan,

Homiladorlik hozirgi jamiyatda tasodifiy mavzudir. Biroq, ingliz jamiyatida 100 yil oldin bu iborani tallafuz qilish uchun turli so'zlardan foydalanilgan. "Homilador" so'zini to'g'ridan-to'g'ri gapirish uchun yillar talab etildi. Quyidagilar homiladorlik uchun ba'zi evfemizmlar amerikalik yumoristik yozuvchi tomonidan sanab o'tilgan .

She is in an interesting condition. ?1880?"U ajoyib holatda"

She is in a delicate condition. ?1895? " U nozik ahvolda.

She is knitting little bottees. ?1910.? U kichkina paypoqchalar toqiyapti"

She is in the family way. ?1920 "U oilaviy yo'lda"

She is expecting.?1935? "U kutmoqda"

She is pregnant.?1956? "U homilador"

Inglizcha so'zlar orasida rang atamalari ayniqsa madaniy assotsiyalarga boy bo'lgan so'zlar guruhini tashkil qiladi. Tilshunos Ali Mazuri qora so'zining assotsiativ ma'nosini inglizcha adabiy matnlar orqali o'rgangan. U qora rang odatda gunoh, yo'qlik va o'lim bilan bog'liq deb o'ylagan. Masalan , Milton tomonidan yozilgan "Yo'qotilgan jannat" she'rida Shayton va boshqa farishtalar hammasi oq bo'lgan, lekin ular keyinchalik Xudoni xafa qiladilar va jannatdan do'zaxga surgun qilindilar, va shundan so'ng ularning hammasi qora rangda kuydiriladi. Ular shundan so'ng yovux qora farishtalarga aylanadilar.

G'arb psixologlari Londondagi 2000 talabalar orasida qaysi rangni afzal ko'rishni sinab ko'rdilar

Natijada ro'yhatda ketme ket qizil, yashil, sariq va qora ranglari joy oldi . Bundan shuni hulosa qilish mumkinki qora ular orasida eng yoqimsiz rang edi.

O'zbek va ingliz tillarida qora rang salbiy fazilatlar bilan bog'liq. Masalan, qora bozor, qora ro'yxat, qora habar yoki qora xat va boshqalar. "Qora quti" atamasi biroz boshqacha. Bir qarashda biz uni qora narsa deb taxmin qilishimiz mumkin. Biroq, u to'q sariq va sariq rangga ega bolgan jismdir. n. Uning "qora quti" deb atalishining sababi, qora rang "musibat" va "baxtsizlik" ramzini ifodalaydi. Bu atamaning tanlanishi ma'no bilan bog'liq, rang bilan emas.

Astronomiyadagi "qora tuynuk"ni "qora teshik" bilan bog'lash mumkin. Aslida, bu haqiqat emas. Bu aslida samoviy jismning hodisasiga ishora qiladi. Bunday tarjimalarda madaniyatni hisobga olish kerak bo'ladi. Madaniyat jamiyatga tegishli bo'lib, u faqat bitta shaxs tomonidan emas, balki u bilan birga tug'ilgan shaxslar yaratilgan va rivojlangan. Kishilar madaniyatni turli ijtimoiy faoliyatlar orqali o'rganadilar.

Ijtimoiy hayotda odamlar o'zlariga notanish bo'lgan milliy madaniyatlarni o'rganishlari mumkin, shuning uchun ular muloqot jarayonida begona xalqlarning notanish madaniyatini ham tabiiy ravishda qabul qila oladilar. Masalan, madaniyatlararo almashinuv ortib borishi bilan, chet el yangiliklarida "BIRINCHI XONIM" iborasini eshitganda prezidentning aslida nechta rafiqasi bor degan savolga o'rin qolmaydi.

Assotsiativ ma'no orqali hosil qilingan kommunikativ effekt

"Relief" va "insurance" ("kambag'allarga davlat tomonida beriladigan pul" va "sug'urta") tushunchalarining ma'nosi yoki kontseptual ma'nosi bir xil, ammo ma'noni tashish yo'llari har xil bo'lgani uchun odamlarning 50 dollarga bo'lgan munosabati ikki shaharda turlicha bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, "relief" va "insurance" degan ikki so'z boshqacha assotsiyatsiyani uyg'otadi. Bu assotsiativ ma'no ikki shahardagi oilalarning his-tuyg'ular va tajribalari turlicha bo'lganligidandir. Kundalik suhbatlarda turli xil assotsiativ ma'nolarga ega bo'lgan sinonimlar odatda "kommunikativ to'siqlarni" ni keltirib chiqaradi. Ingliz tilida etnik guruhlar va siyosiy masalalar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan juda ko'p so'zlar juda aniq kontseptual ma'noga ega, lekin turli assotsiativ ma'noni anglatadilar. Misol uchun . yanks, wops , Japs, reds, pigs yanks, Bu so'zlarning barchasi odatiy kamsituvchi ma'noni anglatadi. Agar kontseptual ma'nodan ustun bo'lgan assosiativ ma'no og'zaki ma'lumotlarining asosiy mazmuniga aylanganda, samarali muloqot qilish qiyin kechadi. Ba'zi reklamalarning muvaffaqiyatining sababi so'zlarning assotsiativ ma'noslari to'liq va batafsil ifodalanganligidadir. Quyidagi reklamani ko'ring:

Ushbu sun'iy dunyoda, beton, po'lat va sintetika dunyosida - - - kimyoviy, sun'iy, mexanika, shaharning monoton dunyosida yashash uchun hali ham go'zal tabiiy narsalar mavjud. Paxta shulardan biridir. Paxta yashaydi.

Ushbu reklamada sun'iy, beton, po'lat, sintetik, kimyoviy, texnogen, mexanik, monoton va boshqalar shunday sovuq vaziyatni yaratilganki natijada o'quvchilarda yoqimsiz assosiatsiyalar paydo bo'lishi mumkin Bunday sharoitda "chiroyli va tabiiy" degan ikkita so'z odamlar tabiatning nozik jihatlari haqida o'ylashga majbur qiladi. Keyin muallif reklama qilingan Tovar- paxta haqida gapiradi. Bu, tabiiyki, odamlarni juda yumshoq va yoqimli narsa haqida o'ylashga undaydi. Shubha yo'qki ushbu reklamaning muvaffaqiyati siri, assosiativ ma'nodan o'rinli foydalanganida.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

- 1.Eugene A.Nida, Language, Culture, and Translating, Shanghai Foreign Education Press (1993)
- 2.Geoffery Leech, Semantics?Shanghai Foreign Educational Press (1974)
- 3.Hu Zhuanglin, Linguistics: A Course Book, Beijing University Press (2001). 4.
- 4.Li Fuyin, Koenraad Kuiper.Semantics: A Course Book, Shanghai Foreign Education Press (1999).
- 5.Newmark, Peter. About Translation. Foreign Language Teaching and Research Press (2006).

"MILLIY VA JANGOVAR RUHNI RIVOJLANTIRISHDA AXLOQIY TAYYORGARLIK HAMDA JANGOVAR TAYYORGARLIK MASHG'ULOTLARIDA RUHIY TAYYORGARLIK MASALALARI"

Boboyev Xurshidbek Yusupovich,
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
katta o'qituvchisi, dotsent.

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak zaxiradagi ofitserlarni milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda pedagogik - psixologik ishlar ishlarning asosiy vazifalari, asosiy shakllari, asosiy uslublari, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash, maqsadi, asosiy vazifalari, asosiy shakllari, asosiy uslublari haqida yozib o'tilgan.

Kalit so'zlar: milliy ruh, jangovar ruh, xavfsizlik, Qurolli Kuchlar, harbiy axloqiy - ruhiy holat, yot g'oyalar, pedagogik - psixologik ishlar, immunitet, konsepsiya, harbiy tuzilmalar, bo'lajak zaxiradagi ofitser.

"ВОПРОСЫ МОРАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И БОЕВОГО ДУХА, А ТАКЖЕ МОРАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В БОЕВОЙ ПОДГОТОВКЕ"

Бобоев Хуршидбек Юсупович,
старший преподаватель
Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека, доцент.

Аннотация. В данной статье описывается педагогико - психологическая работа по разработке механизма воспитания будущих офицеров запаса в национальном и боевом духе основные задачи, основные формы, основные приемы работы, цель, основные задачи, основные формы, основные приемы работы по укреплению идеологического иммунитета к чуждым представлениям.

Ключевые слова: национальный дух, боевой дух, безопасность, вооруженные силы, военно - моральный дух, чуждые идеи, педагогико - психологическая работа, иммунитет, понятие, воинские формирования, будущий офицер запаса.

"ISSUES OF MORAL TRAINING IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL AND FIGHTING SPIRIT, AS WELL AS MORAL TRAINING IN COMBAT TRAINING"

Boboev Khurshidbek Yusupovich,
Senior lecturer at the
Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan, Associate Professor.

Abstract. In this article, pedagogical and psychological work in the development of the mechanism for educating future reserve officers in a national and combat spirit is written about the main tasks of work, basic forms, basic methods, strengthening ideological immunity against foreign ideas, purpose, main tasks, basic forms, basic methods.

Keywords: national spirit, combat spirit, security, armed forces, military moral - mental state, foreign ideas, pedagogical - psychological work, immunity, concept, military structures, future reserve officer.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida xalqlarning ijtimoiy ongida milliy va jangovar ruhni shakllantirishga, ular qalbida yuksak vatanparvarlikni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilgan.

Eng qadimgi davrlarda urug', qabilalarning hududlarini himoya qilish va uni tashqi hujumdan asrash uchun maxsus tarkib shakllantirilgan. Keyinchalik davlat boshqaruvining takomillashuvi natijasida davlatni himoya qilish uchun harbiy qo'shinlar tashkil etilgan va ularda milliy va jangovar ruhni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Asosiy qism. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2022-yil 8-sentyabrdagi PQ-371-sonli "O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining axloqiy-ruhiy tayyorgarligi va jangovar ruhini oshirish to'g'risida"gi Konsepsiyasida [1] O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining axloqiy-ruhiy tayyorgarligi va jangovar ruhini oshirish konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tuzildi va qo'shinlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik va jangovar ruhni oshirishda kadrlarni tayyorlash va kadrlar bilan ishlash, qo'shinlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik va jangovar ruhni oshirishda kadrlarni tayyorlash va kadrlar bilan ishlash, qo'shinlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik va jangovar ruhni oshirishda amaliy va uslubiy ishlar, qo'shinlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik va jangovar ruhni oshirishda moddiy-texnik va axborot-mafkuraviy ta'minot ishlari, qo'shinlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlik va jangovar ruhni oshirishda tahlil va o'rganish ishlari bo'yicha barcha vazifalar belgilab o'tildi [1]. Ushbu konsepsiya asosida 2022-2026 yillarda Mudofaa vazirligi qo'shinlarida axloqiy-ruhiy tayyorgarlik obyektlarini barpo etish va takomillashtirish, ularni zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlash bo'yicha "Kompleks dastur" yaratildi.

Bo'linma mansabdor shaxslari - jangovar ruh rivojlantirishning asosiy bo'g'ini. bo'lajak zaxiradagi ofitserlarda axloqiy-ruhiy tayyorgarlikni va jangovar ruhni oshirish ishlari Qurolli Kuchlar qo'mondonliklari, qo'mondonlar, komandir (boshliq)lar, shtablar, tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar, jangovar tayyorgarlik organlari tomonidan davlat hokimiyati organlari, davlat va jamoat tashkilotlari bilan uzviy hamkorlikda quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

axloqiy tayyorgarlik;

jangovar tayyorgarlik mashg'ulotlarida ruhiy tayyorgarlik;

pedagogik - psixologik ishlar;

yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash.

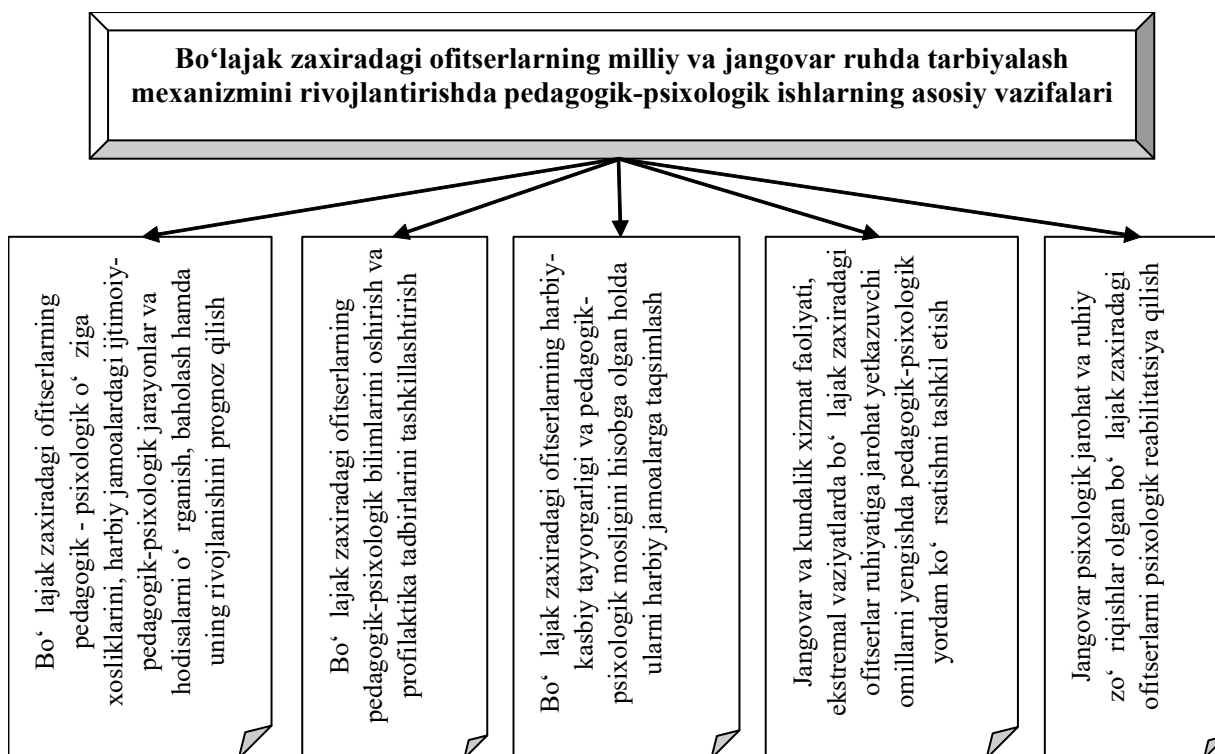
Shundan pedagogik - psixologik ishlar va va yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash masalalarini ko'rib chiqamiz.

Pedagogik - psixologik ishlar - bu komandirlar, shtablar, tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar, jangovar tayyorgarlik, harbiy-tibbiyot organlari, harbiy psixologlar va boshqa mansabdor shaxslarning turli vaziyatlarda psixologik uslublarni amalda qo'llash orqali bo'lajak zaxiradagi ofitserlar va harbiy jamoalarning psixologik barqarorligini, jangovar-xizmat vazifalarini bajarishga tayyorligini, psixologik va jismoniy shayligini saqlash hamda tiklashni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmui.

M.X. Umarova [2] yoshlarni milliy va jangovar ruhda tarbiyalashning psixologik asoslariga to'xtalib, tarbiyaning psixologik asoslari, uning o'ziga xos yo'nalishlaridan biri bo'lgan harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining psixologik asoslari, ularni o'z kasbiga Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashga doir, harbiy kasb tanlash hamda oliy harbiy bilim yurtlari, harbiy fanlarni chuqur o'zlashtirish, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, tarixni o'rganish, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining asosi bo'lgan vatanparvarlik tarbiyasi tizimining umumiy xususiyatlari, tashkiliy shakllari to'g'risidagi masalalarga alohida urg'u berib o'tgan [2].

Pedagogik - psixologik ishlarning asosiy maqsadi - bo'lajak zaxiradagi ofitserlar va harbiy jamoalarda o'zaro munosabat va ruhiy holatlarni boshqarish hamda salbiy psixologik ta'sir ko'rsatuvchi omillarni bartaraf etishdan iborat.

1-rasmda bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda pedagogik-psixologik ishlarning asosiy vazifalari ko'rsatilgan.

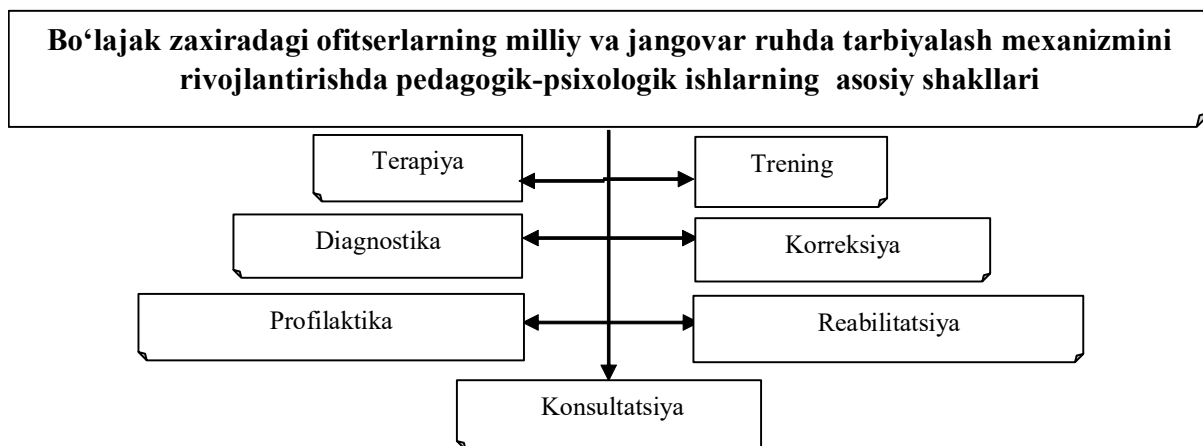
1-rasm. Bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda pedagogik-psixologik ishlarning asosiy vazifalari

Olimlar pedagogika ta'lim oluvchi shaxsining individual yondashuv ostida insonni hayvonot va ijtimoiy olamdan ajratuvchi hamda uning intellektual, motivatsion, emotsional, irodaviy, predmetli-amaliy, o'z-o'zini nazorat qilish va ekzistensial sifatlarining asosiy sohalari bilan belgilanuvchi pedagogik-psixologik betakror xususiyatlari to'g'risida to'xtalib o'tgan [3; 572-b.].

Pedagogik-psixologik ishlar - bu harbiy ta'lim muassasalari rahbariyati, tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar uslubiyoti, milliy va jangovar ruhni rivojlantirish, jangovar va maxsus tayyorgarlik fanlari pedagog ofitserlari, harbiy-tibbiyot organlari, harbiy pedagog va harbiy psixologlar va boshqa mansabdor shaxslarning turli vaziyatlarda pedagogik-psixologik uslublarni amalda qo'llash orqali bo'lajak zaxiradagi ofitserlar va harbiy jamoalarning psixologik barqarorligini, jangovar-xizmat vazifalarini bajarishga tayyorligini, pedagogik-psixologik va jismoniy shayligini saqlash hamda tiklashni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmui.

Bo'lajak zaxiradagi ofitserlarni harbiy vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalashda barcha turdagi ta'lim muassasalarining ta'lim-tarbiya jarayonida faol fuqarolik, harbiy vatanparvarlik qadriyatlarini rivojlantirishni, davlat tuzilmalari, jamoat harakatlari va tashkilotlari tomonidan tashkil etiladigan va amalga oshiriladigan ommaviy vatanparvarlik ishlarini, harbiy vatanparvarlik tarbiyasi, milliy va jangovar ruhda tarbiyasi fuqaro va Vatan himoyachisi shaxsini takomillashtirish muammolarini chuqur o'rganish va yoritishga qaratilgan ommaviy axborot vositalari, ilmiy va boshqa tashkilotlar, ijodiy uyushmalar faoliyatini ko'zda tutadi.

2-rasmda bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda pedagogik-psixologik ishlarning asosiy shakllari ko'rsatilgan.

2-rasm. Bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda pedagogik-psixologik ishlarning asosiy shakllari

A. Erkayev [4] o'z ilmiy izlanishlarida "e'tiqod dunyoqarashning, u orqali ma'naviyatning o'zagi sifatida voqelikka inson munosabatini, xulq atvorini, faolligini belgilaydi. Vatanparvarlik uchun, ayniqsa, vatan taqdiri uchun jon kuydiradigan, uning uchun oddiy ishonchga asoslangan ilm ko'p hollarda kamlik qiladi. Vatanparvarlik va ma'naviy faollik ishonchning ixlos va ishq bilan boyitilishini taqozo etadi" deb ifodalagan [4].

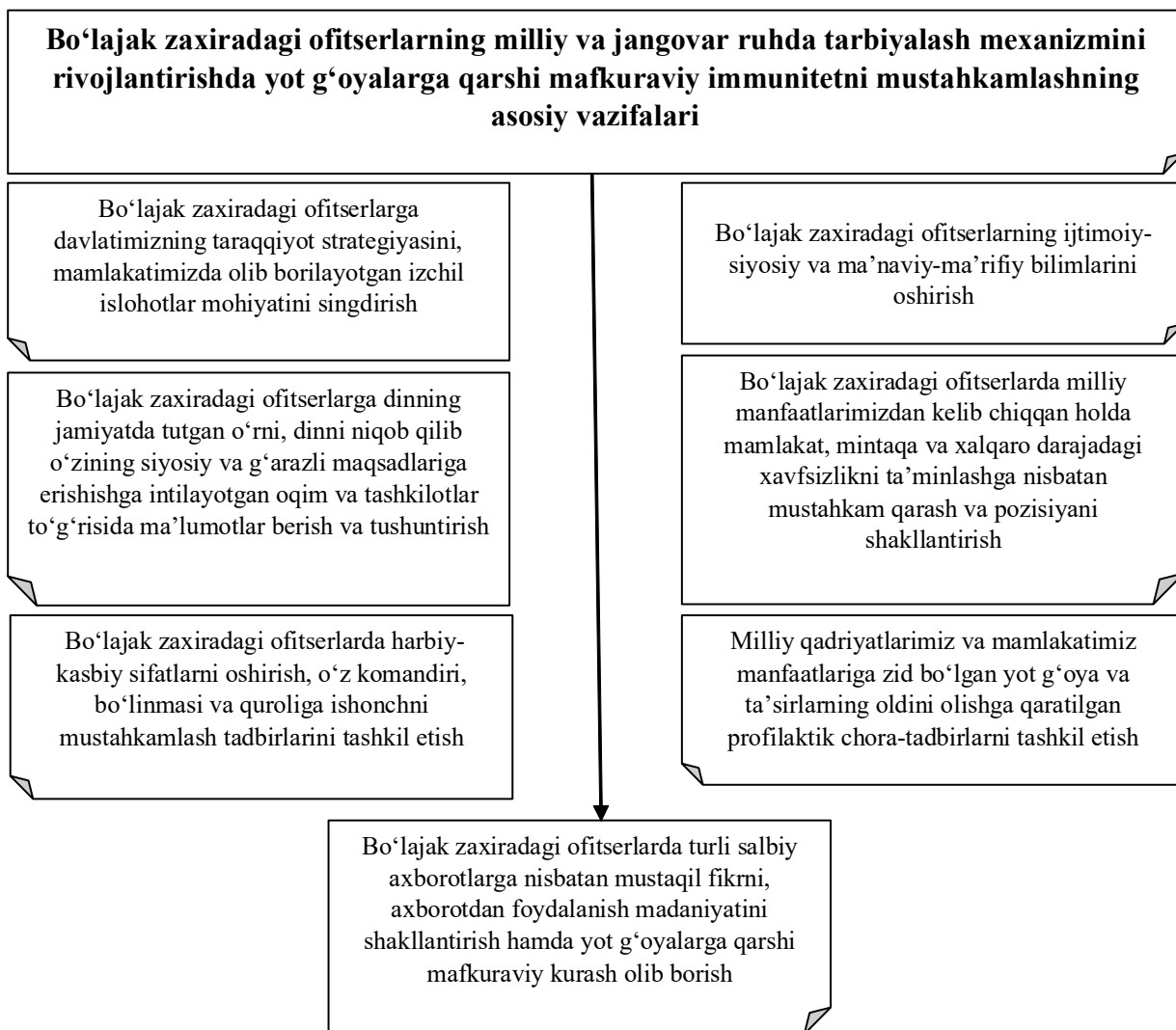
N. Qosimova [5; 46-b] o'z tadqiqotida shaxs ijtimoiylashuvida ibrat va ta'lim-tarbiya masalalariga to'xtalganda ma'rifatparvar bobomiz Maxmudxo'ja Behbudiyning ota-ona va farzand o'rtasidagi o'zaro hurmatli, oilada bola tarbiyasi, ta'lim-tarbiyada ota-ona ibrati rolini alohida keltirib o'tganligi ham bo'lajak zaxiradagi ofitser vatanparvarligi o'z oila tarbiyasining o'rnini yuqori ekanligi muhim o'rin tutadi [5; 46-b].

Pedagogik-psixologik ishlarning asosiy uslublari: kuzatish, suhbat, so'rov, psixologik test, eksperiment, sotsiometriya. Pedagogik-psixologik ishlarning maqsadlariga barcha mansabdor shaxslar tomonidan kompleks va ijodiy yondashilgan holda tegishli shakl va uslublarni samarali qo'llash orqali erishiladi.

Akademik R.X. Djurayev [6] tadqiqotlarida pedagogik jarayonda ta'lim va uning o'rni masalasiga to'xtalib, "ta'lim jarayonini vaqtida, bo'lajak zaxiradagi ofitserlarni majburlash bilan emas, aksincha har bir bo'lajak zaxiradagi ofitserning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularga ijodiy yondashish, ijtimoiy-siyosiy, tarbiyaviy ishlarni maqsadga yo'naltirgan holda, bo'lajak zaxiradagi ofitser hamma vaqt namuna bo'lish, talab va ehtiyojlarni tushunish, intizomga qat'iy rioya qilish, ilmiy-nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llash" [6] kabi eng muhim omildir deb ifodalagan.

Pedagogik - psixologik ishlarning asosiy uslublari - kuzatish, suhbat, so'rov, psixologik test, eksperiment, sotsiometriya.

3-rasmda bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlashning asosiy vazifalari ko'rsatilgan.

3-rasm. Bo'lajak zaxiradagi ofitserlarning milliy va jangovar ruhda tarbiyalash mexanizmini rivojlantirishda yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlashning asosiy vazifalari

Yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash - bu barcha bo'g'indagi mansabdor shaxslarning davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda qo'shinlarning jangovar shayligi, qobiliyati va shaxsiy tarkibning mustahkam hayotiy pozitsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishga mo'ljallangan xurujlarga qarshi turish ko'nikmalarini mustahkamlashga yo'naltirilgan chora-tadbirlar majmuasidir.

Yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlashning maqsadi - bo'lajak zaxiradagi ofitserlar ongiga g'oyaviy-siyosiy qarashlar, bilimlar, qadriyatlarni singdirish va ularda har qanday vaziyatlarga nisbatan qat'iy hayotiy pozitsiyani mustahkamlash orqali qo'shinlar jangovar shayligi, qobiliyati hamda jangovar ruhini oshirishdan iborat.

Yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash ishlarining asosiy shakllari:

- ma'naviy-ma'rifiy tayyorgarlik vatezkor axborot;
- ma'naviyat soatlari;
- davra suhbatlari, munozaralar, tematik kechalar;
- badiiy va hujjatli filmlar, videoroliklar namoyishi;
- seminarlar, treninglar, konferensiyalar;
- tarixiy-madaniy maskanlar, muzey va teatrlarga tashriflar;

huquqiy targ'ibot va profilaktik tadbirlar;
harbiy-kasbiy tanlovlar va musobaqalar.

Yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash ishlarining asosiy uslublari - tushuntirish, izoh berish, taqqoslash va qiyoslash, asoslash orqali ishontirish, namuna, mashq va o'rgatish, namoyish etish, o'zini o'zi tarbiyalash, kuzatish, majburlash va rag'batlantirishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Ichki xizmat Nizomiga muvofiq mansabdor shaxslarning o'z bo'ysunuvchilari bilan tashkil etilishi va amalga oshirilishi lozim bo'lgan tadbirlari belgilab qo'yilgan.

Xulosa. Bo'lajak zaxiradagi ofitserlarda milliy va jangovar ruhni rivojlantirishda psixologik ishlarning asosiy vazifalari, asosiy shakllari, asosiy uslublari, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash, maqsadi, asosiy vazifalari, asosiy shakllari, asosiy uslublari bo'yicha berilayotgan barcha ma'lumotlarni bo'lajak zaxiradagi ofitserlarimizning ongiga singdirish lozim bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2022-yil 8-sentyabrdagi PQ-371-sonli "O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining axloqiy-ruhiy tayyorgarligi va jangovar ruhini oshirish to'g'risida"gi Konsepsiyasi.

2. Умарова М.Х. Теория и история педагогики: Учебное пособие. - Т., 2018. - 374 с.

3. Голубев Н.К., Битинас Б.П. Введение в диагностику воспитания. - М.: Педагогика.

4. Эркаев А. Миллий ғоя ва маънавият: <https://kitobxon.com/uz/kitob/milliy-goya-va-manaviyat>

5. Қосимова Н.Д. Ўсмирлар ижтимоийлашувида ибрат ижтимоий психологик хусусиятларини аҳамияти: Психол. фанл. номз. □ Дис. - Т., 2010.

6. Джураев Р.Х., Мардонов Ш.К. Педагогические идеи великих мыслителей Востока - основа подготовки педагогических кадров // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в условиях устойчивого развития. - СПб., 2008. - № 1/4. - С. 29-32.

RISHTAN POTTERY REPLACEMENT IN INCREASING STUDENTS' CREATIVE CAPACITY

Suyunov Samandarbek Uktam ugli

Student of Gulistan State University, Faculty of Arts,

Jumaboev Nabi Pardaboevich

Senior teacher of Gulistan State University

Abstract: this article talks about the activity of the Rishtan Pottery School and the current interest of young people in pottery, the history of pottery and the place of pottery today.

Keywords: ancient pottery, unique pottery, pottery art.

Rishtan is one of the first ancient cities located in the center of the Fergana Valley. Here, the art of pottery is of great importance and has become an integral part of social life. Rishtan is primarily known as the pottery center of the Fergana Valley. As an inseparable feature of the city, clay pottery flourished when the clay, fresh paints and clay wood became rich with water.

Rishtan pottery, which developed from the 10th-12th centuries, found its own style in the 15th-16th centuries. It was developed under the influence of Samarkand and Bukhara pottery of that period. Geometric and plant motifs are added to clay-based ceramics. Their colors are derived from nature, mainly black and white. At the beginning of the 19th century, Rishtan products became popular in Central Asia. More than 100 large ceramic factories began to operate. Today, it continues the traditions and supports the modern style. The preservation of the national heritage and the development of art form a separate part of the art of Uzbekistan. Due to natural conditions and creativity of masters, Rishtan pottery has preserved its characteristics. Masters such as Sharofitdin Yusupov, Rustam Usmanov, Alisher Nazirov are developing this art. To sum up, Rishtan clay pottery is maintaining its great heritage due to the popularity it has gained in the past centuries. It shows the wealth of natural resources and continuity of generations. In the city of Rishtan, the art of pottery, which has been developed for centuries, has developed here in an advanced method of binding. Rishtan pottery art is one of the oldest and unique pottery styles of the Asian continent. The art of Rishtan pottery has been developed since ancient times in this place, which has a wonderful style of binding and stitching. In Rishtan, the method of strapping over a thread was established in ancient times, and over many centuries, light has been added on how this method has developed. Even today, Rishtan pottery art has become separate products based on the method of strapping on a thread. The main products of Rishtan pottery art are grains sewn with thread and sand, clothing jackets, collars, clothing tags and other important future needs products. Different colored threads are taken from the ribbon and some geometric and abstract figures are formed on it. The flowers and bushes made on the thread are connected in a unique way and become a kind of art practice. Bright and low-colored thread is used.

The art of Rishtan attracts a person to various celebrations and defines his place in society. Pottery products made in Rishtan are mistakenly delivered to places where they have not been seen elsewhere. The famous Rishtan pottery has managed to make itself known on a global scale. Its artists are known for developing new projects in various directions and raising the artistic level of their products. Today, the art of pottery is incredibly developed in Rishtan, and it is one of the main sources of income for the

local population. In addition, the national identity of the city is preserved through art. Most of the permitted textures in the Rishtan region allow the development of pottery art. Through such textures, artists will have the opportunity to create new colors and diversity.

Rishtan pottery products are multi-purpose, used for travel levels, wedding and other festive occasions, personal science and wellness purposes. The products come in many colors and varieties, with figures for each category. The images and themes created by artists represent natural objects such as fruits, animals, plants, and flowers.

In the city of Rishtan, where the art of pottery is highly developed, many unique styles and cultural life have been formed. The teaching of art classes has received support from the state and companies related to fragrance. Various museums and exhibitions have been opened in Rishtan, and they play an important role in attracting domestic and foreign tourists to art. Through such activities, the art of pottery is developing as an independent source of income.

Thus, the city of Rishtan has the oldest and unique pottery culture in Asia. Art has been developed there until today based on the method of strapping over a thread. Rishtan pottery art has an important place on the national and world scale. It is possible to continue the development of supporting such art and attracting young people to art with the support of the state. In the city of Rishtan, the art of pottery, which has been developed for centuries, has developed here in an advanced method of binding.

In short, Rishtan city has the oldest and unique pottery culture in Asia. Its development history and features are explained in many scientific literature.

References:

- 1.A.Nosirov. "Rishton kulolchilik san'atining rivojlanish tarixi va istiqbollari". T.: 2020.
- 2.M.Fozilova. "Rishton kulolchilik san'atining turli mamlakatlarda tanitilishi". "Sanoat va innovatsiya" jurnali, 2021.
- 3.Z.Aripova."Rishton kulolchilik san'atining rangaboyitilishi vamodelnizatsiyalashuvi". "Sanoyat va maishiyot" jurnali, 2022.
- 4.A.Sattorov "Rishton kulolchilik san'atining imkoniyatlari va talablarni qondirish yo'nalishi". Toshkent, "Sanoyat iqtisodoti" nashriyoti, 2019.
- 5.M.Abdusahatov "Milliy kiyim zevak sifatidagi Rishton kulolchilik san'ati". "Turkiya va O'zbekiston" jurnali, 2020.
- 6.Z.Isroilova "Rishton kulolchilik san'atining yosh avlodni jalg'atishdagi ahamiyati". "O'qitish uslublari" jurnali, 2018.
- 7.M.Hojiyev "Rishton kulolchilik mahsulotlarining jahon bozorida tanitish yo'nalishi". "Sanoat investisyalari" jurnali, 2021.

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

**"ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ФИЛОЛОГИЯ ВА
ПЕДАГОГИКА СОҲАСИДА ЗАМОНАВИЙ
ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА РИВОЖЛАНИШ
ОМИЛЛАРИ"**

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Файзиев Шахрам Фармонович

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000